

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Rahvusliku käsitöö osakond

Rahvusliku tekstiili õppekava

Siiri Nõmmsalu

HEEGELDAMISE KUI UUENDUSLIKU KÄSITÖÖOSKUSE LEVIMINE EESTIS 19.
SAJANDI LÕPUS JA 20. SAJANDI ALGUSES.

HELME PÕLLEDEST INSPIREERITUD KLEITIDE KOLLEKTSIOON

Lõputöö

Juhendajad: MA Inna Raud

MA Lee Reinula

Viljandi 2016

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
UURIMISMETOODIKA.....	6
1. PITSI MÕISTE JA KASUTAMINE RAHVARIIETE JUUREES	7
1.1. Heegelpitsi levikust ja kasutamisest Eestis.....	10
1.1.2. Heegelpitsi kasutamisest Helme kihelkonnas	12
2. UUENDUSLIKE KÄSITÖÖVÕTETE JA VABRIKUMATERJALIDE JÕUDMINE MAARAHVANI.....	13
2.1. Mõisa roll uute käsitöövõtete levikul Eesti maarahva seas.....	13
2.2. Rändkaupmehed ja laadad kui uuenduste levitajad	16
2.3. Ajakirjad ja õpikud	17
2.4. Näputöö õpetamise algus koolides	18
3. RÕIVAKOLLEKTSIOONI KAVANDAMINE JA TEOSTAMINE.....	20
3.1. Kolleksiooni tutvustus ja ideeselgitus.....	20
3.1.2 Kavandamine.....	21
3.1.3. Materjalide hankimine ja päritolu.....	22
3.1.4. Materjalide ettevalmistus	22
3.1.5. Konstrueerimine ja juurelõikus	23
3.1.6. Õmblemine ja heegeldamine	25
4. Juhised kleitide hooldamiseks	26
5. Aja ja materjali kulu	28
KOKKUVÕTE	30
KASUTATUD ALLIKAD	32
Kasutatud kirjandus	32
Esemed.....	34

LISAD	36
Lisa 1 Kaardid	36
Lisa 2 Helme kihelkonna põlled.....	37
Lisa 3 Heegelpitside mustriskeemid.....	42
Lisa 4 Kollektsooni moejoonised ja materjalide näidised	45
Lisa 5 Kasutatud materjalid	51
Lisa nr 6 Kleitide tööjoonised ja lõigete skeemid	52
Lisa 7 Fotod kollektsiooni valmimisest.....	60
Lisa 8 Fotod kollektsioonist.....	64
Lisa nr 9 Etikett	81
SUMMARY	82
THE APPEARANCE AND SPREAD OF CROCHET AS AN INNOVATIVE CRAFT SKILL IN ESTONIA AT THE END OF THE 19TH AND BEGINNING OF 20TH CENTURY.	
COLLECTION OF DRESSES INSPIRED BY APRONS FROM HELME PARISH.....	

SISSEJUHATUS

Käesolev lõputöö on jätk eelnevale seminaritööle „Helme kihelkonna põlled 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses”. Seminaritöö eesmärgiks oli välja selgitada, millised on ja milline roll on olnud Helme põlledel naise rõivastuses. Kirjalike allikate ja Eesti Rahva Muuseumis (hiljem ERM) säilinud põlledel põhjal on koostatud lühiülevaade põlledel kandmise traditsioonist ja põlle rollist naise rõivastuses. Seal juures on toodud välja paikkondlikud eripärad ja põlle kandmise traditsioonis toimunud muutused läbi aja. Seminaritöö tulemusena on nüüd kasutada üksikasjalik Helme põlledel valmistamise tehnoloogia, mille alusel on võimalik huvilistel need põlled täna teostada. Seminaritöö käigus kogutud materjalid loovad visuaalse tausta lõputööle (vt lisa 2, lk 37-41 ja lisa 3, lk 42-44).

Tänapäevaks säilinud Helme põlledel üheks levinumaks kaunistuselemendiks on heegelpits. Seminaritöö sisaldab praeguseks ERM-is säilinud Mulgimaa kihelkondade põlledel võrdlust. Antud võrdluse tulemusena võib ütelda, et Helme põlled eristuvad teistes Mulgimaa kihelkondades kantud põlledel, just oma kaunistuselemendina kasutatud heegelpitsi poolest. Seminaritöö tulemusena on ülesjoonistatud kõikidel ERM-is säilinud Helme põlledel heegelpitsidel mustriskeemid (vt lisa 3, lk 42-44). Mustritesse ja töövõtetesse süvenemisel, esitasin endale küsimusi: Kust pärinevad heegelpitsi mustrid ja materjal? Kuidas jõudis heegeldamise töövõtte maarahvani? Edasi tekkis huvi uurida juurde teoreetilist osa seoses heegeldamisega, kui suhteliselt hilise käsitöövõtte levimisega Eestis.

Käesoleva uurimuse põhiprobleemiks on vähene info heegeldamise kui käsitöövõtte ajaloolisest taustast. Varasemalt on välja antud arvukalt kirjandust, mis sisaldavad heegelpitsidel mustriskeeme ja töövõtete õpetusi. Viiteid heegeldamise ajaloolise tausta kohta leidsin 2011 aastal H. Nurgeli poolt koostatud raamatust „Väana mõisaproua heegelpitsid” ja H. Kurriku 1930. ndal aastal ilmunud artiklist „Eesti pitsid”. Mõlemate allikate põhjal, on heegeldamine alguse saanud 19. sajandil Iirimaalt. Kurrik (1930, lk 116) kirjutab, et „Heegeldus (...) sai moeks 19. s., esialgu Iirimaal keerulise nõelpitsi jäljendamiseks, kust ta levis üle Euroopa.” Artikkel annab ülevaate, millistes Eesti piirkondades heegelpits levis kuid ei pööra tähelepanu, mil viisil heegeldamise oskus talurahvani jõudis. Uurimuse käigus otsingi vastust küsimustele: Kuidas jõudis heegeldamise oskus eesti maarahvani? Kuidas jõudis heegeldamine Helme kihelkonda? Kust sai eesti talunaine heegeldamiseks vajalikud

materjalid? Tuginedes uurimuse probleemile ja püstitatud küsimustele, on käesoleva lõputöö teoreetilise osa eesmärgiks välja selgitada heegeldamise jõudmise võimalikud viisid maarahvani, seal juures Helme kihelkonda.

Lisaks ERM-ist seminaritöö teostamise käigus kogutud materjalidele, on lõputöö raames uuritud ka Viljandi Muuseumi kogus olevaid tekstiile ning eelnevalt ilmunud kirjandust. Tähtsamad allikad on H. Kurriku artikkel „Eesti pitsid” (1930), J. Linnuse „Maakäsitöölised Eesis 18.sajandil ja 19.sajandi algul” (1975), A. Viirese artikkel „Käsitöö edendamise üritustest Eestis 19. sajandi viimasel veerandil.” (2005) , E. Linde artikkel „Natalie Johanson – Pärna osa tütarlaste hariduse edendamisel Eestis.” (1998) ja A. Viires & E. Vunder „Eesti rahvakultuur” (1998).

Lõputöö loov-praktiline osa hõlmab rõivakollektsiooni kavandamist. Praktilise töö tulemusena valmivad kuus kleiti, mille juures on kasutatud põlledelt pärit kanistusvõtteid (heegelpits, lappvoldid, põllepaelad, poepits). Iga kleidi juures on kasutatud heegelpitsi, mille muster pärineb inspiratsiooniallikateks olnud Helme põlledelt (vt lisa 8, lk 64-80).

Lõputöö kirjalik osa loob kleitide kaunistamisel kasutatud heegelpitsidele tausta, mis selgitab antud pitside võimalikku pärinemise lugu. Uurides Helme põlleda pitse tekkis hüpotees, et antud pitside mustrid võiksid pärineda mõisates nähtud käterätikutelt. Selle oletuse põhjal külastasin Viljandi Muuseumi, et uurida sealset käterätikute ja pitsikogu. Lehekülgedel 14 ja 15 on koostatud käterätikute heegelpitside ja põllepitside võrdlustabel. Viljandi Muuseum sai andmete kogumiseks valitud põhlusel, et soovisin välja selgitada heegelpitsi leviku tagamaid Helme kihelkonda ja antud muuseum on mind huvitavas piirkonnas suurim. Helme kihelkonnale jääb lähedale ka Valga Muuseum. Antud muuseum jäi valimist välja kuna olles varem põhjalikult tutvunud sealse tekstiilikoguga, teadsin et see ei sisalda uurimusele olulisi esemeid.

Rõivakollektsiooni valmistamist selgitavas kirjalikus osas saab ülevaate kleitide kavandamise ja teostamise protsessist. See sisaldab moe- ja tööjooniseid koos lõikeskeemidega, heegelpitside mustreid ja fotosid tööprotsessist ja valmis kleitidest (vt lisad 3-8).

UURIMISMETOODIKA

Käesolev uurimus põhineb seminaritööl, mille käigus uurisin Helme kihelkonna põllesid. Seminaritöö tulemusena on kõik ERM- is praeguseks säilinud põlled kaardistatud, uurimus sisaldab põlleda jooniseid koos oluliste mõõtudega, õmblustehnoloogiliste võtete kirjeldusi, tikandi- ja heegelmustreid.

Käesoleva lõputöö uurimuslikuosa täitmisel, on andmete kogumise põhimeetodiks kirjalike materjalide analüüsimine ning esemete vaatlus.

Et leida tõestust hüpoteesile, põlleda juures kasutatud heegelpitside ja mõisa käterätikute heegelpitside omavahelisele seosele, viisin läbi uurimuse Viljandi Muuseumi tekstiilikogus. Heegelpitside võrdlemiseks on käesolevas lõputöös koostatud võrdlustabel (vt lk 14, 15), kus võrreldakse seminaritöökäigus uuritud ERM-is säilinud Helme põlleda heegelpitse ja Viljandi Muuseumis tekstiilikogus olevaid käterätikutepitse ja pitside katkeid. Võrdlusesse valitud esemete juures on jälgitud, et nende oletatav valmistamise aeg jääks ligilähedasse ajavahemikku.

Esemete vaatlusele lisaks töötasin läbi eelnevalt ilmunud kirjalikke materjale, leidmaks infot mõisakäsitöölise, vabrikukaupade maarahva seas levimise ja käsitööhariduse kohta. Seal juures huvitas mind mõisates töötanud käsitöölise panus heegeldamise jõudmisel maarahvani, vabrikukaupade võimalikud levimise viisid linnast väljaspool ning millal alustati koolides tütarlastele käsitöö õpetamist ja kas õpetus sisaldas ka heegeldamist.

Esemete võrdluse ja kirjanduse põhjal koostatud lõputöö teoreetiline osa loob tausta kleitide juures kasutatud heegelpitsidele, mille tulemusena selgineb kasutatud heegelpitside pärimislugu.

Lõputöö kirjalikosa sisaldab ka praktiliseosa tööprotsessi kirjeldust, mille jälgimise lihtsustamiseks on nummerdatud nii põlled kui ka kleidid. Kleidi üks ja sama number läbib tervet tööprotsessi, alustades moe- ja tööjooniste ning lõikeskeemidega ja lõpetades kollektsiooni fotodega (vt lisad 4-8). Samuti kiirendab põlleda nummerdamine kleidi juurde kuuluva heegelpitsi ja vastava mustriskemi leidmist (vt lisad 2-3).

Praktilisetöö parimaks õnnestumiseks, sisaldab kirjalikosa ka mõõdutabelite võrdlust, mille alusel on valitud kleitide õmblemiseks põhimõõdud (vt lk 24, tabel 2).

1. PITSI MÕISTE JA KASUTAMINE RAHVARIIETE JUURES

„Pits on aukudest koosnevate kirjadega tekstiil, valmistatud pulkadega kududes (*niblates, lautides, klöpeldades*), sõlmides, õmmeldes, heegeldades või varrastades” (Kurrik 1930, lk 88). Läbi aegade on eesti naine omi rõivaid kaunistanud erinevate pitsidega. Rahvariiete juures võib näha: sõlmpitsi, niplispitsi, võrkpitsi, vardapitsi, tüllpitsi, heegelpitsi. Neist vanimateks on sõlm-, nõel-, võrk- ja niplispits.

Pitsid leidsid laialdast kasutust peaketete kaunistamisel, I Manninen kirjeldab tanusid järgnevalt: „Lihttanud olnud valged ja ilma kirjadeta. Ees-ääre küljes oli pits (teen).” (1927, lk 70) Peakatete ehtimine pitsiga oli levinud üle Eesti. Lõuna-Eestis kandsid naised pitsiga kaunistatud tanusid (vt sele 1, 5), Põhja- ja Lääne-Eestis leidis pits lisaks tanudele kasutust ka kabi- ja pottmütside ääres (vt sele 2), saartel leidis pits kasutust nii naiste kui laste peakatete juures (vt sele 3, 4).

Sele 1: Tüllpitsist Helme tanu; ERM 359

Sele 2: Kardpitsiga Vigala kabimüts; ERM A 509:3782

Sele 3: Heegelpitsiga Muhu lapse kirikumüts; JSM 643:E1153

(Kaubur, Meriste & Pink 2010, lk244)

Sele 4: Poepitsiga Kihnu tanu
ERM HM E: 109

Sele 5: Rõngu tanu niplispitsiga serv
ERM A 118:49

Teiseks rõivaesemeks, mida sagedasti pitsiga ehti oli põll. Põlledes kasutati äärepitse ja vahepitse. Vahepitse võis olla nii risti kui ka pikki põlle, mis jättis mulje, justkui põll koosneks pitsidega ühendatud riidetükkidest. Üks selline põll on säilinud ka Helme kihelkonnast (vt lisa 2, lk 37), samal põlledel on näha ka terve serva ulatuses äärepitsi (vt samas). Äärepitsid võisidki olla kas ainult allääres või kulgeda mööda põlle külgi üles kuni värvlini välja. Seletustel 6 ja 7 on näha äärepitsiga ja vahe- ning äärepitsidega põll.

Sele 6: Niblatud äärepitsiga

Mustjala põll; ERM A 290:406

Sele 7: Heegeldatud vahepitsidega

Pühalepa põll; ERM A 509:4471

Lisaks peakatetele ja põlledele leidsid pitsid kaunistamisel kasutust särkide kraede ja mansettide juures ning käiste servas. Särkide kaunistamine pitsiga oli levinum Lääne- Eestis ja saartel. I. Manninen kirjeldab Saaremaa särke: „Pealegi on Saaremaa laiad kraed igast kolmest äärest ümbritsetud niblatud pitsiga (niplisega). Mustjalas on pits kõige laiem (6-9 sm).”(1927, lk 143,144) Seletusel nr 8, lk 9 on näha pitsiga kaunistatud kraedega särkisid kandmas Karja noorikut ja Põide naist. Rikkalikult olid pitsiga kaunistatud ka Läänemaal levinud lahtkraed, mida kanti pidulikul puhul. „19.saj. keskpaiku hakati Pärnu ümbruses lahtkraesid kaunistama värvilisest villasest lõngast pilu ja tikandiga ning pitsäärisega” (Kaarma & Voolmaa 1981, lk 280). Seletustel nr 9 ja 10, lk 9 on kaks Tori pitsiäärega lahtkraed.

Sele 8: Karja noorik, Pöide naine (Kaarma & Voolmaa1981, lk 365)

Sele 9: Tori lahtkrae poepitsiga
(Laur & Rätsep 2010, lk 24”)

Sele 10: Tori lahtkrae poepitsiga
ERM 7311

Põhja- ja Lääne- Eestis ning saartel kandsid naised lisaks särkidele ka käiseid, mille servad sagedasti ja vahel ka kraed pitsiga kaunistati.

1.1. HEEGELPITSI LEVIKUST JA KASUTAMISEST EESTIS

„Heegeldatud pits kuulub uuemate pitside liiki” (Kurrik 1930, lk 116), ja sellest tulenevalt kodunes heegelpits vähestes piirkondades rahvarõiva juures. Heegelpits jõudis Eestisse perioodil, kus toimus üleminek linnamoele, see võib olla ka põhjuseks, miks ta mandril ei leidnud laialdast kasutamist. Erandiks on Setumaa, kus rahvariideid hakati kaunistama värvilise heegelpitsiga. „Eesti rahvuslikest pitsidest moodustab ühe omapärasema osa setu pits, mida hakati valmistama 19. sajandi keskel Kagu-Eestis Setumaal” (Kangro). Raamatus „Värviline seto pits” annab Tiiu Kunst ülevaate heegelpitsi kasutusalaadest Setumaal. „Valge linase või puuvillase serva- ja vahepitsiga kaunistati põhiliselt käterätte ning voodipesu (...) värviliste heegelpitsidega ilustati rahvarõivaid ja rituaalset rõivakraami: ikoonilinu ja pulmarätte” (Kangro 2009, lk 4). Värviline heegelpits eristabki Setumaad teistest Eesti piirkondadest (vt sele 11).

Sele 11: Näiteid värvilisest seto heegelpitsist. („Värviline seto pits” 2009, lk 17, 13, 9)

Lisaks Setumaale levis heegelpits laiemalt ka Hiiumaal ja Muhus. Raamatust „Hiiumaa heegelpitsid” võib lugeda, et seal oli heegelpits rahvariide juures rohkem levinud põhjaosas. „Eriti torkab, aga silma Pühalepa põlled ja käste pitsirohkus ning mustrivariantide mitmekesisus” (Põllo 2002, lk 4, 5) (vt sele 12, lk 11). Hiiumaa heegelpitsid eristuvad ülejäänud Eestist, oma heegeldamise laadi poolest. „(...) nad on heegeldatud nõ. viktooriaaegsete pitside laadis, st. ühesuunaliste ridadena, iga rida uuesti alustades ja lõnga rea lõpus katkestades” (Põllo 2002, lk 5).

Kui Hiiumaa pitsid on heegeldatud valge puuvillaniidiga (vt sele 12, lk 10), siis Setumaale sarnaselt on ka Muhus heegelpitsid lisaks valgele ka värvilised ja üsna keerukad (vt sele 13, lk 11). Raamatust „Meite muhu mustrid” võib lugeda, et „Muhu pitsidele on väga omased keerukad sambarühmad.” (2010, lk 231) Erinev teistest heegelpitsidest on Muhus levinud tihe

mitmevärviline pits, mis meenutab tikandit (vt sele 14). Selliselt heegeldati varrukate värvlid, kinda pärasid, sokke, sukasääri. Kui ülejäänud Eestis leidis heegeldamine kasutust rahvarõiva juures vaid kaunistuselemendina pitside näol, siis Muhut eristab terve rõivaeseme valmistamisel heegeldamise töövõtte kasutamine. 20. sajandi algul lisandub Muhu naise rõivastusse *abuvest* (vt sele 15, lk 10), mille üheks valmistamise viisiks oli heegeldamine. „*Abuveste* heegeldati motiividest, aga ka mitmevärvilise roosilisefileepinnaga, servadele õmmeldi külge eraldi heegeldatud pits.” (Kaubur, Pink, Meriste, 2010, lk 256).

Sele 12: ERM Fk 2887:595

Pühalepa heegelpitsiga põll

Sele 13: EVM E 99:75

Muhu sark heegeldatud kaelusega

Sele 14: ERM HM E 512

Muhu kindad heegeldatud randmega

Sele 15: Heegeldatud abuvest

(„Meite muhu mustrid” 2010, lk 257)

Lisaks neile kolmele piirkonnale on veel mõningaid teateid heegelpitsi kasutamisest rahvarõiva juures. H. Kurrik kirjutab, „Mandrilt on vaid üksikuid juhte Harju-, Pärnu-, Viljandi-, Tartu-, ja Võrumaalt.” (1930, lk 116) Pärnumaal heegelpitsi esinemist kinnitab ka I. Raua magistratöö, kus autor kirjutab, „Vändrast on eeskujuna säilinud säilinud 20. sajandi algusest pärit lahtkrae ERM A 128: 2, mille krae osa on üleni heegeldatud (...).” (2014, lk 19)

1.1.2. Heegelpitsi kasutamisest Helme kihelkonnas

Mulgimaa kaardilt on näha Helme kihelkonna paiknemine (vt lisa 1, lk 36). „Helme kihelkond hõlmas Valga- ja Viljandimaal nüüdse Helme, Hummuli ja Põdrala valla ala, Kärstna ümbruse (Tarvastu) vald ning Omuli (eesti keeles ka Hoomuli, Oomuli; Põhja-Lätis).” (Mulgimaa infoportaal)

Helme kihelkonnas võib heegelpitsi leida rõivastuses vaid põlledes ääre- ja vahepitsidena (vt lisa 2, lk 36-40). Viljandi Muuseumi kodulehelt saab lugeda, et „Uuematele, puuvillasest riidest põlledes ümmeldi kaunistuseks alla äärde ja külgedele kuni värvlini pits ning tikiti ristipidi vahele kaks pilurida.” (Jürgen, 2003)

Oma seminaritöö käigus tegin pärimise kolme muuseumi: ERM-i, Viljandi Muuseumi ja Heimtali Muuseumi. Helme kihelkonnast on originaalpõlled säilinud vaid ERM-is. Sealses kogus on 11 põlle, millest 5 on kaunistatud heegeldatud ääre- või vahepitsidega (vt lisa 2 lk 37-41). Antud põlled on oletatvalt valmistatud aastatel 1879 – 1904.

Kõikide põlledes heegelpitside mustrid on ära toodud nii seminaritöös kui ka käesoleva lõputöö lisas (vt lisa 3, lk 42-44). Antud laiad ääre- ja vahepitsid tunduvad sarnased käterätikuid kaunistavatele pitsidele.

ERM-is uurimistöö käigus uurisin ka teisi Mulgimaalt pärit põllesid ja leidsin heegelpitsi kasutamist vaid kahel korral, Tarvastu põlles ERM A 644 : 209 ja Karksi põll ERM 642 :128.

2. UUENDUSLIKE KÄSITÖÖVÕTETE JA VABRIKUMATERJALIDE JÕUDMINE MAARAHVANI

Eesti maarahvas oli veel 19. sajandil vähe liikuv ja truu traditsioonidele. Kui ranniku ja linnade lähedal asuvad talupojad pääsesid ise rohkem liikuma, siis mil viisil jõudsid uuendused sisemaa kaugematesse piirkondadesse. „Uute asjade ja nähtustega sai talupoeg tuttavaks mõisas või linnas” (Paatsi 2013, lk 127).

Käesolevas peatükis vaatlen, kuidas jõudsid uuendused maarahvani, sealjuures Helme kihelkonda. Selguse saamiseks uurin, milline roll võis olla heegeldamise levikul mõisates töötavatel käsitöölistel, rändkaupmeestel ja laatadel ning kui palju võis seda mõjutada käsitööalane ajakirjandus ja käsitööharidus.

2.1. Mõisa roll uute käsitöövõtete levikul Eesti maarahva seas

Maarahvas oli läbiaegade oma kehakatted ise valmistanud, kasutades selleks traditsioonilisi tehnikaid ja materjale. Kirjanduse põhjal arvan, et uued töövahendid ja oskused, seal hulgas ka heegeldamine jõudsid maale esmalt mõisate kaudu, kus vajati erinevate vabade käsitöölise teenuseid. „Vabad käsitöölised olid mittekohalikku päritolu alaliselt maal elavad meistrimehed, kes polnud seotud kohaliku käsitöötraditsiooniga, kuid tõid kaasa uusi tööriistu, tehnilisi võtteid ja esteetilisi arusaamu tarbeesemete valmistamisel ja ehitustöödel” (Pedak 2008, lk 16).

Vabade käsitöölise seas oli meistreid erinevatelt elualadelt ja esmajoones tegid nad tööd mõisale. J. Linnus väidab, et riide ja rõivaste valmistajad moodustasid vabade maakäsitöölise arvukaima rühma (Linnus 1975, lk 75). „Valdavalt olid need meistrimehed seotud mõisate tellimustöödega, kuid osalt tegid nad tööd ka külarahvale (talurätsepp, kasuksepp, osa kangruid)” (Linnus 1975, lk 75).

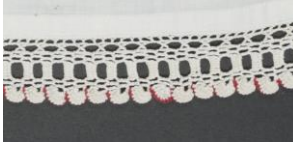

Viljandi muuseumi tekstiilikogus on säilinud üks saksa keelse tikandi ja heegelpitsiga käterätik (vt tabel 1, sele 16, lk 14), mille heegelpitsi motiivis leidub sarnasusi ka Helme põllepitsiga (vt samas). Saksa keelse tikandi kasutamine käterätikul viitab mõisate rollile uute

mustrite levikul ja lubab ka oletada, et sealt kaudu sai maarahvas tuttavaks heegeldamisega. Et tuua selgust küsimusele, kas Helme põlled heegelpitside tegemisel on eeskujuks olnud mõisate kodutekstiil, uurisin Viljandi Muuseumi käterätikute ja pitsikogu. Uurimise tulemusena valisin kogust välja käterätikud, mille heegelpitside mustrites leidsin sarnasusi põlled heegelpitsidega. Valikut tehes jälgisin, et esemete oletatav valmistamise aeg jääks 19. sajandi lõpuperioodi mil olid valmistatud ka Helme põlled. Erandiks on vaid tabelis seletusel 16 olev käterätik (vt tabel 1, lk 14), mille oletatavaks valmistamise aastaks on 1930. Valimisse otsustasin antud eseme jätta kuna selle heegelpitsi mustris on mitmeid sarnaseid jooni võrdlusesse võetud põllega, ning sarnaselt sajandi vahetuse põlledega on antud käterätik tikitud varspistes punase lõngaga. Antud esemete puhul ei ole vanus ka täpselt määratletud ja võib oletada, et nende vanusevahe on väiksem.

Teise sarnasusena saabki välja tuua punase tikkimise lõnga, mida on kasutatud nii käterätikute kui ka põlled juures. Nii põlled kui käterätikute juures on tikkimisel kasutatud sarnaseid töövõtteid, tikitud on kas vars- või ristpistes. Lisaks tabelis olevatele põlledele on punasega tikitud veel 2 põlle (vt lisa 2, lk 38, 39). Antud võrdluse tulemusena võib oletada, et Helme põlled heegelpitsidele võisid olla eeskujuks käterätikud. Seda, kas need kodutekstiilid on pärit olnud mõisast, selle uurimuse põhjal väita ei saa. Vastus jääb ka saamata küsimusele, kuidas õppis talunaine heegeldama. Võib vaid oletada, et esimese heegeldamisõpetuse said nad mõisates töötavate käsitööliste kaudu.

Tabel nr 1 Põllepitside ja käterätikute pitside võrdlustabel

sele nr	Põllepitsi foto (Fotod ERM)	Valmistamise aasta	Käterätiku pitsi foto / heegelpitsi katke (Fotod Viljandi Muuseum)	Valmistamise aasta
16.	 ERM A 644:133	1904	 VM VM 1195:3 E 2067	1930

17.		1879		1874
	ERM A 644:82		VM VM 3204 E 177	
18.		1893		1874
	ERM A 564:399		VM VM 3204 E 177	
19.		1879		1860
	ERM A 644:82		VM VM 9108:11 E 586	
20.		1879		Vanus teadmata
	ERM A 644:82		VM 9168:67 E1385	

2.2. Rändkaupmehed ja laadad kui uuenduste levitajad

„19.sajandi keskpaigast tuli vabrikutoodetena üha enam kasutusele uusi käsitööriistu (...) ning mitmesuguseid abivahendeid (sirkleid, naelu, kruve, nõelu, heegelnõelu), mis tõrjusid kõrvale vanad rahvapärased tööriistad ja tehnilised võtted” (Viires 1998, lk 201).

Üheks võimalikuks viisiks kuidas uuendused ka kõige kaugematesse Eestimaa nurkadesse jõudsid, oli rändkaupmeeste ehk harjuskite vahendusel.

„Nii hüüti neid seepärast, et nad ostsid vene harjategijate jaoks kokku harjaseid ja jõhvi ning vahetasid kaupa harjaste vastu” (Sõõru s.a.). Maantemuuseumi kodulehelt saab lugeda, et „Peamiseks kaubaks oli pudukaup: niit, nõelad, käärid, kangas jm, mida vahetati seaharjaste või hobujõhvi vastu.” (maantemuuseum s.a.)

G. Troska kirjutab raamatus „Eesti rahvakultuur”, et eriti elav oli harjuskite tegevus 19. sajandi viimastel aastakümnetel. Sellal hakkasid mitmed edukamad harjuskid hobustega ringi sõitma või suuremaisse maa-asulaisse oma poode asustama. (1998, lk 235)

Lisaks harjuskitele, saigi maarahvas käsitööks vajalikke materjale ja abivahendeid hankida linnast, suurematest maa-asulates olevatest esimestest poodidest ja laatadelt. G. Troska kirjutab, et 1830. aastal oli kogu Eestis linnades ja maal kokku 39 laadapaika, millest enamik asus Lõuna- ja Loode- Eestis. (1998, lk 237) Tulenevalt antud teadmistest võib oletada, et Helme kihelkonna talupojal oli võimalik laatasid külastada. Seda kinnitab ka teadmine, et „Laiemalt olid tuntud veel Mikhli, Vändra, Lihula, Risti, Jõhvi, Mustvee, Helme, Audru ja Karksi laat, kus kõrvuti muu kaubaga müüdi eriti loomi” (Troska 1998, lk 239) Eelnevas laadapaikade loetelus esineb kaks teada olevat Mulgimaa laadapaika, Helme ja Karksi. Tavaliselt kestsid suuremad laadad 2-3, väiksemad 1-2 päeva, see andis võimaluse jõuda ka kaugemalt laadale. „Kaugemale laadale sõitjad ööbisid tavaliselt kõrtsides või teeäärsete sugulaste või tuttavate peredes” (Troska 1998, lk 239). Ka kõrtsid olid olulised paigad, kus kaugemalt tulnud maarahvas, sai kuulda uuendustest, näidata oma ostetud kaupa ja uudistada teiste ostusid.

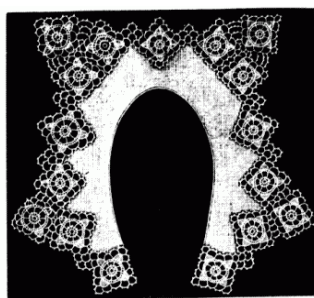
Eelnevas seminaritöös on 1879. aastal valmistatud Helme põll, mille pitsi heegeldamisel on kasutatud spetsiaalset aasadega paela (vt tabel 1, sele 20, lk 15). Sellise paela külge heegeldatud pitsikatkeid leidub ka Viljandi Muuseumi pitsikogus, valisin neist ühe põllepitsiga võrdlemiseks tabelisse (vt samas). Taoline aasadega pael ja ka antud pitside

heegeldamiseks kasutatud niit on vabriku päritolu ning ilmselt saadi neid esmalt rändkaupmeeste vahendusel ja laatadelt. Vabrikukaupade levikut maarahva hulgas 19.sajandi teisel poolel kinnitab ka asjaolu, et kõik heegelpitsiga kaunistatud Helme põlled materjalid on vabriku päritolu.

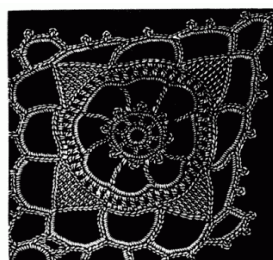
2.3. Ajakirjad ja õpikud

„Eestikeelse ajakirjanduse rajanud nädalaleht „Lühhiike õppetud“ tuli trükipressi vahelt päevavalgele 1766. aasta novembris” (Histrodamus, 2010). Trükisõna levimine on talurahva harimisel olulise tähtsusega, kuid selles trükises veel naiste käsitöö arengule tähelepanu ei pöörata.

Esimene naistele käsitööd õpetav ja uusi mustreid levitav ajakiri „Käsitööleht” alustas ilmumist 1905. aastal. Praeguseks säilinud eksemplarides on leida mitmeid mustrite heegeldamise seletusi ja pilte heegeldatud esemetest. Esimestes ilmunud ajakirjades olevad heegeldatud detailid kuuluvad rõivaesemete juurde, nad on kas servade kaunistused või kraed (vt sele 20, 21, lk 18). Õpetus heegeldamise kui tehnika kohta puudub, mis lubab oletada et selleks ajaks oli heegeldamise oskus juba levinud. Antud arvamust kinnitab ka asjaolu, et seminaritöös uuritud heegelpitsidega põlled on pärit varasemast ajast. Heegeldamise oskuse olemasolu 19. sajandi lõpuks kinnitab 1891. aastal Natalie Johanson – Pärna poolt koostatud „Naesterahva käsitööde raamat. Kunstkudumine varrastega.”. Autor kirjutab antud väljaande sissejuhatuses järgmiselt, „Käsitööde raamat” saab poognate kaupade ilmuma ja toob tööde eeskirju ja õpetusi järgmistes asjades: (...) 2. Eegeldamine. Nõndasama nagu kudumises, saavad ka eegeldamises eeskirjad ja seletused mitmesuguste tarviliste tööde jaoks antud.” (1891, lk 2) Kuna andmeid antud raamatu järgmiste osade ilmumise ja olemasolu kohta ei leidu, võib arvata et kudumise õpetus jäi ainsaks väljaandeks.

Nr 15 Heegelpitsig kaunistatud krae (tšerjov nr. 15, pilt nr. 16)

Pilt nr 16

Sele 20: Heegelpitsiga kaunistatud krae

Heegeldatud detaili näidis

(„Käsitööleht” 19. Märts 1908, lk 22, 23)

Sele 21: Kampsuni serva detail („Käsitööleht” 30. jaanuar 1908, lk 3)

2.4. Näputöö õpetamise algus koolides

„1687. a. oli Liivimaa maapäev otsustanud, et igasse kihelkonda peavad mõisnikud laskma ehitada kooli ja maksma sealsele koolmeistrile palka”(wikipedia s.a.).

1839. aastal alustas Helme kihelkonnas tööd Patküla algkool. 1939. aasta 11. novembri „Postimees” teatab, „12. novembril pühitsjeb oma saja-aastasle kestvuse juubelit Helme walla Patküla algkool, mis on suuremaid maa-alkkoole Walgamaal, kuigi tema praegune asukoht ei ole otseselt maal, waid Tõrwa linnas”(Postimees 1939, lk 8). Sama artikkel annab ka ülevaate, milliseid õppeaineid selles koolis õpetati. On teada, et 1877. aastal kooli muutumisega kolmeastmeliseks lisandus ka õppeaineid, mille hulgas on kirjas näputöö.

Asjaolu, et näputöö tegemise oskust 19. sajandi lõpus tütarlaste seas tähtsaks peeti kinnitab teadmine raamatus „Eesti kooli ajalugu”, kus kirjutatakse, et 1874. aastal oli tütarlastele

ettenähtud 10,1% õppeajast näputööle. (Laul 2010, lk144) Kas näputöö hõlmas ka heegeldamist, eelnevatest allikatest ei selgu.

Tütarlaste harimisel ja käsitöö edendamisel oli takistuseks õpetajate puudus. Käsitöö õpetamise madal tase Eesti koolides võeti arutlusele mitmel korral Eesti Põllumeeste Seltsis. 1876. aastal külastab Carl Robert Jakobson Helsingi näitust, mille peale ta küsib oma ettekandes Eesti Põllumeeste Seltsis peetud kõnes, „Siin peame küsima: mispärast meie rahvakoolides niisama ei õpetata? (...) Saatku vald oma kulu peal üks koolitatud naisterahvas või mõni noor koolmeister aasta peale Soomemaa seminari ja koolmeister on valmis. (..)” (Viires 2005).

Oluliseks nimeks tütarlaste käsitöö oskuste arendamisel Eestis on taani pedagoog Adolf von Clauson – Kaas, kelle poolt läbiviidud kursustel osales ka Natalie Johanson - Pärna, kes seisis tütarlastele hariduse andmise eest. Tedaolevalt kuulus tema poolt 1880. aastal avatud kooli õppekavasse ka heegeldamine. 1998. aastal pühendab E. Lind N. Johanson – Pärna 155 sünniaastapäevaks ajakirjas „Kooliuuenduslane” artikli, kus ta kirjutab toonase kooli õppekava kohta järgmiselt, „Sellesse oli võetud rätsepatöö, kudumise, tikkimise, heegeldamise (...) õpetamine.” (Lind 1998)

Antud allikatest saadud teadmised annavad kinnitust, et näputöö tegemise oskust peeti naisterahva puhul tähtsaks, kuid kui suurt rolli 19. sajandi lõpus kooliharidus heegeldamise kui uuendusliku käsitööoskuse jõudmisel maarahvani omas, jääb vastuseta.

3. RÕIVAKOLLEKTSIOONI KAVANDAMINE JA TEOSTAMINE

Diplomitöö praktilise osana on kavandatud ja valmistatud kuuest kleidist koosnev rõivakollektsioon.

Antud peatükk annab ülevaate kavandamise ja teostamise protsessist koos lisades olevate materjalide näidiste, jooniste, lõigete ning fotodega (vt lisad 2-8, lk 37-80) . Samuti selgitab kollektsiooni ideed, tegumoodide ja materjalide valikut. Lisades on kleidid kindlas järjekorras omades numbrit, mis lihtsustab leida õige kleidi juurde kuuluvaid fotosid, moe- ja tööjooniseid ning andmeid materjalide ja ajakulu kohta.

3.1. Kollektiooni tutvustus ja ideesegitus

„Põllepitsiga ehitud” (vt lisa 4, lk 45-46) on minu autoriloomingu kollektsioon, milleks on inspiratsiooni saadud praeguseks ERM-is säilinud Helme kihelkonna põlledest.

Idee kasutada Helme põlledelt pärit disainielemente kasvas välja eelneva seminaritöö käigus. Seminaritöö raames sai tehtud päring kolmele antud piirkonnale olulisele muuseumile – Heimtali Muuseumile, Viljandi Muuseumile ja ERM-ile. Orginaal põlled on säilinud vaid ERM-is ning ka sealsetes kogudes on vanim põll oletatavalt valmistatud 1893 aastal, mil toimus juba üleminek linnamoele.

Seminaritöö käigus said kõik praeguseks säilinud orginaal põlled põhjalikult kirjeldatud, et tulevikus oleks vajadusel neid võimalik kirjalike materjalide põhjal taastada. Uurimuse tulemusena tõesin põlle, kui rõvaeseme tähtsust meie esiemade jaoks. Aru saades põlle väärtusest neil kaugetel aegadel, tundsin soovi oma lõputöös antud teemaga edasi tegeleda. Tänaeks päevaks on põll kaotanud oma tähtsuse naisterahva rõivastuses. Oma kollektsioonis proovin taaslustada põlle läbi kleitide, valides materjale ja kaunistuselemente toetudes Helme põlledele.

Inspiratsiooni allikaks olid põlled, mille valmistamisel oli kasutatud linast kangast ja kaunistamisel poe- ning puuvillast heegelpitsi ja nõörvolte (vt lisa 2, lk 37-41). Põlled juures

kasutatud materjalid olid aluseks kollektsioonile, mis on õmmeldud linasest kangast ning kaunistatud poe- ja heegelpitsig

3.1.2 Kavandamine

Kavandamine oli pikk protsess, mis sai alguse juba 2015 aasta kevadel, kui pärast seminaritöö valmimist tekkis huvi uurida Helme põlled heegelpitside tausta. Praktiliselt sai tööd alustatud 2016. aasta alguses, mil tegin esimesed joonised tegumoest ja alustasin vajalike materjalide otsimist.

Idee – Taaselustada põlled kleitides, selleks luua suvine kleidikollektsioon, mille juures on kasutatud inspiratsiooniks olnud põlledelt pärit disainielemente. Kleitide valmistamisel on jälgitud põlled juures kasutatud materjale ja kaunistusdetalle.

Sihtgrupp – Sõna „kleit” määrab sihtgrupiks naissoost isiku. Kleitide kavandamisel sai mõeldud nn nooremas keskkeas naisele, vanuses 20 - 40 eluaastat. Sihtgruppi kuuluv naine on keskmiselt romantilisema meelelaadiga, loominguline, hindab naturaalseid materjale, lihtsust ja mugavust, peab lugu käsitööst ja armastab massist eristuda

Tegumood – Kollektsiooni kuulub kuus kleiti, mis moodustavad kolm paari: kaks lühemat põlvedeni (vt lisa 4, lk 45, 46), kaks alla poole põlve (vt lisa 4, lk 47,48) ja kaks täispikka kleti (vt lisa 4, lk 49, 50). Tegumoe valikul on jälgitud ka materjalide omadusi, lähtudes kangast ja heegelpitsist ei saanud valida keerukaid lõikelisilahendusi. Tänu lihtsatele lõikelistele lahendustele pääsevad esile ka põlledelt pärit kaunistuselemendid, kus peaosa mängivad heegelpitsid.

3.1.3. Materjalide hankimine ja päritolu

Sobiva linase kanga otsimine oli väga pikk protsess ja selleks sai külastatud Eestis asuvaid suuremaid kangaid müüvaid kauplusi: Abakhan Fabrics, Kangas ja Nööp, Eesti Tekstiil, Kangadzungel. Samuti otsisin kangast internetis müüjate kaudu. Sobiv kangas pidi olema valge, kuid mitte kriitvalge, õhuke ja langev, aga samas ei tohtinud liigselt läbi paista. Õige kanga leidmiseks pesin ma läbi mitmeid kangaid ja proovisin kriitvalgeid ise toonida, leotades neid selleks teelahuses. Pika otsimise protsessi tulemusena õnnestus mul Valgevene päritolu linane kangas saada ühe eraisiku kaudu.

Kleitide juures kasutatud poepitsid on pärit minu enda varasemast kogust ja kauplustest Abakhan Fabrics ning Kangas ja Nööp.

Raskeks osutus ka sobiliku heegelniidi leidmine kaubandusest. Soov oli leida peenike ja jällegi mitte kriitvalge puuvillane heegelniit. Puuvillase kasuks sai otsustatud lähtudes nii põlledel juures kasutatud pitside materjalist kui ka asjaolust, et linane niit on jäigem ja mul oli soov saavutada pehmem tulemus. Kaubanduses müügil olevad niidid olid kas liiga jämedad või läikega, mida ma ka ei soovinud. Sobiliku heegelniidi sain lõpuks Viljandi kultuuriakadeemia käsitöö osakonna varudest.

Kleitidel kasutatud nööbid on valminud käsitööna. Nööpide valmistamiseks on kasutatud kleidi kangast ja nööpide toorikuid. Minu poolt kasutatud nööbitoorikud pärinevad juhendaja Lee Reinula erakogust. Aparaat, millega nööpe valmistada on mul endal olemas. Kleitide juures kasutatud materjalid on näha lisas 5, lk 51.

3.1.4. Materjalide ettevalmistus

Sobilike materjalide leidmisele järgnesid katsetused materjalidega. Minu sooviks oli saada linane kangas võimalikult pehmeks, kergelt kortsuliseks ja vähe läbi paistvaks. Selleks pesin kanga pesumasinas 90 kraadi juures, tugevalt tsentrifuugides kaks korda läbi. Esimesel korral lisasin umbes 375 ml Mayeri sensitive pesuloputusvahendit, mis muutis kanga pehmeks.

Teise pesuga tagasin, et üleliigne pesuloputusvahend kangast eralduks. Antud tegevuse tulemusena sain kanga, mis on pehme, kortsuline ja ei paista läbi. Lisaks kangale pesin läbi ka kõik poepitsid, et vältida hiljem materjalide erinevat käitumist hooldamisel.

Lisaks kangale tuli teha katsetused ka heegeldamiseks valitud niidiga. Selleks heegeldasin umbes 50 cm pikkuse pitsi, mida pesin käsitsi ja triikisin, et näha kuidas antud materjal töötlemise käigus muutub. Pesemise käigus muutus heegelniit tunduvalt heledamaks, pits tõmbus laiusest veidi kokku, kuid samas venis pikkusesse. Pitsi sirgeks saamiseks pärast pesu valisin tavalise triikimise, lähtudes asjaolust et tulevikus selliselt neid ka hooldatakse. Materjalide katsetuste tulemus andis ülevaate valitud tegumoodide ja kanga omavahelisest sobivusest, aitas teha valikut põlleda heegelpitside seast ning analüüsida töökorralduslikku poolt.

Saades aru, et erineva laiuse ja mustritihedusega pitsid reageerivad töötlemisele erinevalt, sai loobunud heegeldamisel kasutada abitööjõudu. Ei olnud võimalik täpselt välja arvutada, kui palju pitsi laius ja pikkus pesemise ja triikimisega muutub.

3.1.5. Konstrueerimine ja juurelõikus

Enamik inimestest on kokku puutunud probleemiga, et erinevate rõivatootjate üks ja sama suurusnumber ei pruugi ühtemoodi selga sobida. Seetõttu pidasin oluliseks võrrelda erinevaid naiste kehamõõtude tabeleid, mille võrdluse tulemusena tegin sarnaste süsteemide seast valiku. Alljärgnevas tabelis (vt tabel 2) on võrdlusesse toodud kolme enim sarnase süsteemi põhimõõdud. Võrdluseks valisin suurusnumbri 38 ja kasvule 168 cm, mis on reeglina etaloniks ka rõivatootjatel.

Tabel nr 2 Mõõdutabelite võrdlus suurusnumbrile 38, kasvule 168 cm

Jrk.nr.	Süsteemi nimi/päritolu	kasv	rü	vü	pü
1.	Euroopa Standardite Komitee CEN-i poolt kinnitatud mõõdud	168	88	70	89
2.	Soomlaste VATEVA kehamõõtude uuringu tulemus	168	88	70	96
3.	Ajakirjas „Burda” ksutusel olevad mõõdud	168	88	70	94

Võrdluse tulemus näitas täielikku sarnasust kolme põhimõõdu osas, erinevus oli vaid puusaümberrõõmõõtudes 7 cm ulatuses. Et erinevus oleks võimalikult väike sai valik langetatud ajakirjas „Burda” olevale mõõdutabelile.

Kuna olen varem õmblemisega tegelenud, oman ka põhilõikeid erinevatele suurustele ja nüüd oli vaid vaja korrigeerida põhilõike mõõdud sobilikeks. Põhilõikele sai konstrueeritud moekohased lõiked (vt lisa 6, lk 52-59). Kleidid on oma tegumoodidelt sarnased ja seetõttu tuli erinevate mudelite juures teha vaid väikseid lõikelisi muudatusi, mis oluliselt kiirendas tööd (vt samas).

Juurdelõikuse käigus tuli lõigete paigutamisel arvestada kanga omapäraga venida pikusesse. Seetõttu lõikasin enamuse detaile lõime suunas, diagonaalselt asetasin vaid nelja lühema kleidi seelikuosad, et anda kleitidele parem langemine. Juurdelõikusel jälgitud lõimesuunad on ära toodud lõigete skeemidel (vt lisa 6, lk 52-59).

3.1.6. Õmblemine ja heegeldamine

Õmblemise käigus tuli samuti arvestada kanga omadusega pikkusesse venida ja kasutada rohkem venivamate kohtade juures lisaks liimiriidele ka tugevdusribaga liimipaela. Sellist töötlemist vajasisid viie kleidi kaelused, mis kulgevad kergelt diagonaalis (vt lisa 6, lk 53-59).

Kleitide juures on kasutatud õmblusvarude teppimist kangaga ühes toonis niidiga. Teppimise eesmärgiks ei ole silmapaista ja anda tegumoele lisaväärtust vaid tagada, et kandjal oleks riideeset hiljem lihtsam hooldada. Tepingud hoiavad õmblusvarud kindlalt paigas ja toode vajab vähem triikrauaga töötlemist.

Poepitsid on kleitidele õmmeldud masinaga, seevastu on heegeldatud ääreprintsid kinnitatud käsitsi. Käsitsi õmblemise kasuks sai otsustatud asjaolul, et heegelpitsid on õrnemad kui poepits, võib juhtuda et tekib vajadus pitsi parandada või välja vahetada ja masinõmbluse lahti võtmine lõhub nii pitsi kui ka kangast. Masinaga on õmmeldud vaid kleidi nr 2 heegeldatud vaheprintsid, mida selliselt vahetada ei ole võimalik ja millel ei ole ka sellist võimalust saada kahjustatud.

Kleitide õmblemisega paralleelselt toimus pitside heegeldamine, nende pikkuste mõõtmine ja katsetamine pesus. Lähtudes asjaolust, et pitside pikkust tuleb pidevalt töökäigus katsetada, sai põlledelt valitud ristipidi heegeldatud pitsid (vt lisa 3, lk 42-44), selliselt oli võimalik vajadusel pitsi pikemaks heegeldada või lühemaks harutada.

Uueks kogemuseks oli nööpide valmistamine. Selleks kasutasin mehhaanilist nööbivalmistamise masinat, nööbitoorikuid ja toorikutega sobivaid matriitse, kleidi kangast ning liimiriiet. Liimiriiet kangal tagab tugevuse ja võttis ära ka tooriku läbipaistmise kangast. Kui kangas oli liimiriidega dubleeritud, lõin stantsi abil kangast välja sobiliku suurusega kettad. Kuna nööbid olid pisikesed ja kangas ei jäänud hästi tooriku vahele püsima, ajasin iga välja lõõdud ketta servadesse krookniidi, mille abil kinnitasin kanga toorikule. Selliselt kaetud nööpe oli lihne matriitsile asetada ja masinaga kinni suruda. Käesoleva lõputöö lisa sisaldab fotosid nööpide valmistamise protsessist (vt lisa 7, lk 62, 63).

4. JUHISED KLEITIDE HOOLDAMISEKS

2004. aastal vastu võetud „Kaubategevuse seadus” ütleb tekstiiltoodete märgistamise kohta järgmist

Tarbijale pakutavate või müüdavate rõivaste ja tekstiiltoodete märgistus peab sisaldama:

- 1) toote nimetus, kui selle puudumine võib tarbijat eksitada
- 2) rõiva suurus tähistus
- 3) toote kiukoostis
- 4) Juhised toote hooldamiseks (Riigiteataja 2004)

Lähtuvalt eelnevast koostas in igale kleidile etiketi, mis sisaldab suurus tähistust, kiulist koostist ja hooldusmärke (vt lisa 9, lk 81).

Järgnevalt selgitan, läbi etiketil olevate hooldusmärkide, minu poolt antavaid soovitusi kleitide edaspidiseks hooldamiseks.

Lubatud ainult käsipesu, masinpesu kahjustab toodet

Nööril kuivatamine

Otsustasin käsipesu ja nööril kuivatamise kasuks lähtudes heegelpitsist, mida ise ei ole masinaga pesnud ja kuivatanud ega ei tea kuidas pits masinaga töötlemisele reageerib.

Keemiline puhastus keelatud, veepesu lubatud

Antud hooldusmärk sai valitud lähtuvalt asjaolust, et ma ei tea kuidas valitud materjalid keemilisele töötlemisele reageerivad, kuid veepesu võin julgelt soovitada.

Triikimine keskmisel temperatuuril

Kleitide juures on kasutatud linast kangast ja puuvillast heegelpitsi, antud kiud taluvad kõrget temperatuuri. Poepitside kiulist koostist kõikide puhul teda ei ole, enamus neist on puuvillased. Veendumaks poepitside kuumakindluses tegin ise kõrge kuumusel triikides katsetusi. Vaatamata teadmisele, et antud materjalid taluvad kõrget kuumust, valisin siiski etiketile- lubatud triikida keskmisel temperatuuril. Otsuse tegemisel lähtusin kogemusest, et triikraude termoregulaatorid ei küta alati valitud temperatuurile ja lõppotsus jääb tarbijale, kes tunneb enda poolt kasutatavat töövahendit kõige paremini.

Pleegitamine (valgendamine) lubatud

Valgete kleitide puhul võib juhtuda, et tekib plekk, mis vee ja tavalise pesuvahendiga maha ei tule. Praegu on meie kaubanduse kõige levinum plekieemaldusvahend Vanish, mille mõju proovisin nii kangale kui ka heegelpitsile ja julgen vajadusel soovitada. Kindlasti ei soovita kasutada klooripõhiseid puhasts- ja pleegitusvahendeid, mis rikuvad kangakiudu ja seega lühendavad toote eluiga.

Antud kollektsiooni kuuluvad heegelpitsiga kaunistatud valged kleidid, mis nõuavad oma välimuse säilitamiseks õiget hooldamist. Kleitide valmistamise käigus jälgisin, et kasutaksin sarnaseid töövõtteid, mida hiljem tarbijagi. Eelkõige oli oluline jälgida tavatarbija võimalusi toodet hooldada heegelpitsi juures. Seetõttu pesin pitsi meie kaubanduses oleva käsipesuvahendiga, pigistasin korralikult kuivaks ja kuivatasin nööril, pitsi sirgeks saamiseks kasutasin tavalist triikrauda.

5. AJA JA MATERJALI KULU

Toodete kavandamisele, materjalide hankimisele ja katsetustele läinud aega on raske määratleda, kuna tegemist oli pika protsessiga, mis kulges paralleelselt teiste tegemistega. Oletan et ettevalmistustöö kleitide valmistamiseks võttis umbes 18-20 tundi.

Raske on ka määrata aega, mis kulus heegeldamisele, kuna liikusin kleitide valmimistamise perioodil ringi heegelnõel käes ja kasutasin kõikjal võimalust heegeldada. Heegelniiti kulus kõikide kleitide peale kokku umbes 250 g.

Et saada parem ülevaade materjalide kulust ja kollektsiooni loomisele kulunud ajast, koostasin erinevaid tegevusi ja materjale kokkuvõtavad tabelid (vt tabel 3, lk 28 ja tabel 4 lk 29).

Tabel nr 3 Aja kulu

kleidi nr	konstrueerimine	õmblemine	heegeldamine	nööpide valmistamine
1.	2 tundi	5 tundi	20 tundi	
2.	1 tund	4 tundi	10 tundi	
3.	45 minutit	6 tundi	20 tundi	1 tund
4.	1tund	6 tundi	25 tundi	
5.	1,5 tundi	6 tundi	15 tundi	1,5 tundi
6.	0,5 tundi	5 tundi	10 tundi	
kokku	6,45 tundi	32 tundi	100 tundi	2,5 tundi

Kokku ajakulu 141 tundi ja 35 min

Tabel nr 3 Materjalide kulu

kleidi nr	Kangas 150 cm lai	poepits	nööbi toorikud	liimiriie	liimipael	peitlukk
1.	2,5 m	3,05 m				
2.	2,5 m	5,35 m			0,5 m	
3.	2,8 m	4,0 m	32 tk		0,5 m	
4.	3,0 m	5,6 m				
5.	3,0 m		48 tk		0,5 m	1 tk
6.	3,0 m	1,57 m			0,5 m	1 tk
kokku	16,8 m	19,57 m	80 tk	1,0 m	2,0 m	2 tk

KOKKUVÕTE

Käesolev lõputöö on jätk eelnevale seminaritööle „Helme kihelkonna põlled 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses”. Seminaritöö tulemusena said kaardistatud kõik praeguseks ERM-is säilinud Helme põlled koos vajalike mõõtudega, õmblus tehnoloogiliste jooniste ja tikkimise ning heegeldamise mustriskemidega. Antud lõputööle on aluseks heegelpitsiga kaunistatud Helme kihelkonna põlled.

Uurimus koosneb kahest osast teoreetilisest ja loov-praktilisest. Teoreetilises osas püüdsin välja selgitada, kuidas jõudis heegeldamine, kui suhteliselt hiline käsitöövõte maarahvani ning sealjuures Helme kihelkonda. Selleks uurisin eelnevalt ilmunud kirjandust pitside ja rahvariiete kohta, käsitöö arengut 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses ning vabrikukaupade levimist maapiirkondades. Kirjalike materjalide ja Helme põlled heegelpitside vaatluse põhjal tekkis oletus, et eesti talunaine tutvus uute käsitöövõtetega esmalt mõisates nähtud kodutekstiilide, näiteks käterätikute kaudu.

Selle oletuse põhjal külastasin Viljandi Muuseumi, kus sai uuritud sajandi vahetusse jäävaid käterätikuid ja heegelpitsikatkeid. Antud muuseumi kogust valisin võrdlusesse käterätikud, mille heegelpitsi mustrites oli sarnaseid jooni põlled heegelpitsidega, jälgides seal juures et esemete oletatav valmistamise aeg jääb samasse ajaperioodi so 19. sajandi lõppu. Võrdluse põhjal koostas tabeli (vt lk 14, 15), millest küll ei selgu kas käterätikute heegelpitsid võisid põlled kaunistamisel eeskujuks olla, kuid neis pitsides on näha sarnasusi.

Et saada ülevaadet, millist rolli heegeldamise oskuse jõudmisel maarahvani omasid sajandi vahetuse väljaanded ja kooliharidus, uurisin 20. sajandi alguse naiste käsitööajakirju ja püüdsin leida esimesi teateid koolides heegeldamise õpetamise kohta. Uuritud kirjanduse ja ERM-is säilinud Helme põlled põhjal julgen arvata, et Helme kihelkonna maarahvas võis esmalt tutvuda heegeldamisega mõisate ja seal töötavate käsitööliste kaudu.

Teiseks otsisin vastust, kuidas jõudsid vabriku materjalid talunaisteni. Kirjalike allikate põhjal jõudsin arvamusele, et selles osas andsid esmalt oma panuse rändkaupmehed kuid Helme kihelkonna puhul on uute vabrikumaterjalide levikul tähtis roll ka laatadel.

Lõputöö praktilises osas valmis kuuest kleidist koosnev kollektsioon, mille loomisel sain inspiratsiooni Helme kihelkonna põlledest. Eelnevast seminaritööst selgus, et Helme kihelkonna 19. sajandi lõpu ja 20. sajandi alguse põlled, eristuvad enim ülejäänud Mulgimaa põlledest kaunistamisel laialdase heegelpitsi kasutamise poolest.

Kleitide tegemisel on lähtutud Helme põlled juures kasutatud materjalidest ja kaunistuselementidest seal juures on peaosa heegelpitsil, mis esineb iga kleidi kaunistamisel (vt lisa 8, lk 64-80).

Kirjalikutöö praktiline osa annab ülevaate kleitide valmistamise protsessist. Praktiline osa hõlmab endas idee selgitust, kavandamise ja teostamise protsessi, annab ülevaate materjalidest, selgitab valitud tegumoodi ja tehnoloogia. Praktilisetöö juurde kuuluvad lisades moejoonised, tööjoonised koos lõikeskeemidega, pitside mustri skeemid, tööprotsessist ülevaate andvad fotod ning fotod valminud kollektsioonist.

Praktilisetöö käigus sain hea kogemuse kollektsiooni loomisest, kuidas panna paberile idee ja leida sinna juurde sobivad materjalid ning lõikelised lahendused ja tehnoloogia. Üllatav oli asjaolu, et kõige suurem probleem oli materjalide leidmisega. Töökäigus õppisin tundma lähemalt erinevaid linaseid kangaid, et lõpuks teha parim valik kleitide valmistamiseks. Uue oskusena omandasin ka nõõbitoorikute katmise kangaga.

Minu lõputöö ei oleks valminud ilma kaasabitajata. Soovin tänada esmalt oma juhendajaid Inna Rauda ja Lee Reinulat, Viljandi Muuseumi etnograafiakogu kuraatorit Tiina Jürgenit, Viljandi kultuuriakadeemia rahvusliku tekstiili programmi juhti Kristi Jõestet, fotograafi Sandra Urvastet ja Merike Saaremetsa Kappide Majamuuseumist.

KASUTATUD ALLIKAD

Kasutatud kirjandus

Burda, 2010. *Kuidas võtta mõõte*. nr 2, lk 58

Johanson-Pärna, N. 1891. *Naesterahwa käsitööde raamat. Kunstkudumine varrastega*. Tartu

Kaarma, M. & Voolmaa, A. 1981. *Eesti rahvarõivad*. Tallinn: Eesti Raamat.

Kabur, A., Meriste, M. & Pink, A. 2010. *Meite muhu mustrid*. Türi: Saara kirjastus.

Kangro, U. 2009. *Värviline Seto pits*. Räpina

Kurrik, H. 1930. *Eesti pitsid*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum

Laul, E. 2010. *Eesti kooli ajalugu*. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus.

Laur, A. & Rätsep, A. 2010. *Tori kihelkonna rahvarõivad*. Tartu: Ecoprint.

Lind, E. 1998. *Natalie Johanson-Pärna osa tütarlaste hariduse edendamisel Eestis*. Kooliuuenduslane, nr 4, lk 12-16.

Linnus, J. 1975. *Maakäsitöölised Eestis 18. sajandil ja 19. sajandi algul*. Tallinn: Valgus.

Manninen, I. 1927. *Eesti rahvariiete ajalugu*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.

Naisterõivaste mõõtude tabel. 1997. Vaatetusteolisuuden keskusliito.

Nurgel, H. 2001. *Vääna mõisaproua heegelpitsid*. Viljandi: Print Best

Pedak, E. 2008. *Eesti professionaalse tekstiilikunsti süünd ja kujunemine 1940. aastani*. Tartu: Tartu Kõrgem Kunstikool.

Raud, I. 2014. *Vändra kihelkonna naiste traditsioonilised rahvarõivad: komplektide koostamine ja valmistamine tänapäeval*. [magistritöö]. Viljandi Kultuuriakadeemia.

Viires, A. & Vunder, E. 1998. *Eesti rahvakultuur*. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjandus.

Hariduskeskus. 2012. *Tekstiilide hooldusmärgid*.

[http://www2.hariduskeskus.ee/opiobjektid/tekstiilid/?Tekstiilid:Tekstiilide hooldusm%C3%A4rgid%20nbsp%3B](http://www2.hariduskeskus.ee/opiobjektid/tekstiilid/?Tekstiilid:Tekstiilide%20hooldusm%C3%A4rgid%20nbsp%3B), (01.05.2016).

Histrodamus. 2010. *Eestikeelse ajakirjanduse algus: „Lühhike õppetus”*.

http://www.histrodamus.ee/?event=Show_event&event_id=4279&layer=261&lang=est#4279 (01.05. 2016).

Jürgen, T. 2003.*Helmerahvarõivad*.

<http://www.muuseum.viljandimaal.ee/?op=body&id=133>, (01. 05. 2016).

Kangro, U. *Seto pitsi ajaloost*. <http://www.ulvekangro.ee/Setu-pits>, (01.05. 2016).

Käsitööleht. 1908. <http://dea.nlib.ee/index.php?lid=376>, (01. 05. 2016).

Maantemuuseum. *Rändkauplemisest*. <http://www.maantemuuseum.ee/et/content/diginaitus-r%C3%A4ndkauplemisest>, (01. 05. 2016).

Mulgimaa infoportaal. 2015. <http://www.mulgimaa.ee/>, (01.05. 2016).

Orlova, R. & Veenpere, M. 2011. *Õpime rätsepaks. Särgid, pluusid, kleidid ja vestid*. [Õppematerjal]. http://www.ekk.edu.ee/vvfiles/0/opime_ratsepaks.pdf, (01.05. 2016).

Paatsi, V. 2013. *Järelmõtteid: kultuurinähtuste ja asjade tungimine eesti talurahva ellu 19. sajandil*.

http://www.arhiiv.ee/public/TUNA/Artiklid_Biblio/PaatsiVello_J2relm6tted_TUNA2013_2.pdf, (01.05. 2016).

Postimees. 1939. <http://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=postimeesew19391111&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA-----#>, (01. 05. 2016).

Sõõru, E. *Rändkaupmehed ehk harjuskid*.

http://www.e-ope.khk.ee/oo/evoti/kaubandus2/rndkaupmehed_ehk_harjuskid.html (01.05. 2016).

Riigi Teatja. 2004. *Rõivaste ja tekstiiltoodete märgistamise nõuded*.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/104052012003?leiaKehtiv>, (01. 05. 2016).

Viires, A. 2005. *Käsitöö edendamise üritustest Eestis 19. Sajandi viimasel veerandil.*
http://www.arhiiv.ee/public/TUNA/Artiklid_Biblio/ViiresAnts_K2sit88_edendamise_TUNA_2005_2.pdf, (01. 05. 2016).

Wikipedia. 2015. *Liivimaa Maapäev.*
https://et.wikipedia.org/wiki/Liivimaa_maap%C3%A4ev, (01. 05.2016).

Esemed

ERM 359

ERM A 509:3782

ERM A 118:49

ERM A 290:406

ERM A 509:4471

ERM 7311

ERM Fk 2887:595

ERM A 564:399

ERM A 644:82

ERM A 644:83

ERM A 644:133

ERM A 644:231

ERM HM E 109

ERM HM E 512

VM VM 1195:3 E 2067

VM VM 3204 E 177

VM VM 9108:11 E 586

VM VM 91:68 E 1385

JSM 643:E 1153

LISAD

Lisa 1 kaardid

Sele 22: Mulgimaa paiknemine Eestimaa kaardil koos jaotusega kihelkondadeks (Mulgimaa Infoportaal s.a.).

Kultuuriloolise ja keelealalise Mulgimaa põhituumiku moodustavad Halliste, Karksi, Helme, Paistu ja Tarvastu kihelkonnad ning mõningane osa Viljandi ja Saarde kihelkonnast (*ibid*).

Lisa 2 Helme kihelkonna põlled

Sele 23: Heegeldatud vahe- ja äärepitsidega põll nr1 (ERM A 644:82).

Antud äärepitsi on kasutatud kleit nr 5 juures. Pitsiga on kaunistatud kaelakaar, põllepaelade otsad ja alläär (vt sele 68 , lk 74). Fragmenti sellest äärepitsist on kasutatud kleit nr 6 allääre ja kaendlakaarte kaunistamisel (vt sele 70, lk 76 ja sele 72, lk 78). Mustriskeem on ära toodud lk 41, sele 28.

Sele 24: Heegeldatud äärepitsiga põll nr 2 (ERM A 644:83).

Antud äärepitsi on kasutatud kleidi juures nr 4, volangide kaunistusena (vt sele 65 ,lk 71), mustriskeem asub lk 41, sele 29.

Sele nr 25: Heegeldatud äärepitsiga põll nr 3 (ERM A 644:83).

Antud heegelpitsi on kasutatud kleit nr 1 allääres ja varrukatena (vt sele 53, lk 62).

Mustri skeem lk 42, sele 30.

Sele 26: Heegeldatud äärepitsiga põll nr 4 (ERM A 644:231)

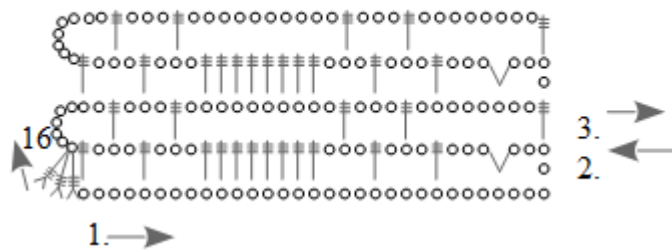
Antud pitsi on kasutatud kleit nr 3 juures allääre kaunistusena (vt sele 63, lk 69),
muustriskeem asub lk 43 , sele 31.

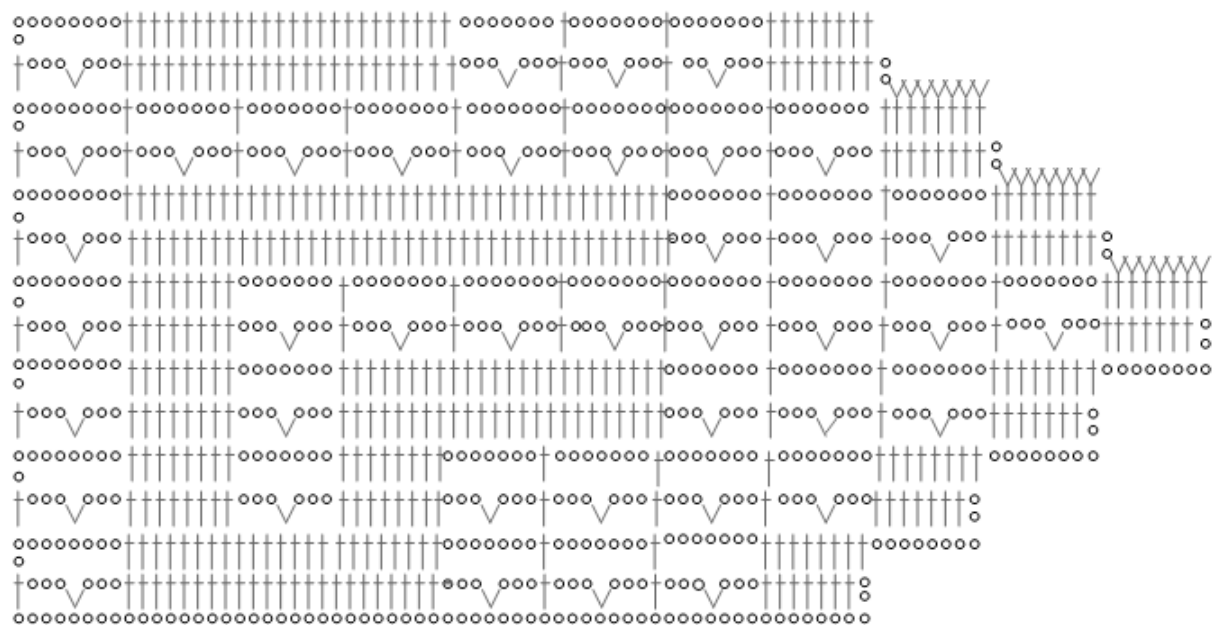
Sele 27. Heegeldatud vahe- ja äärepitsiga põll nr 5 (ERM A 564:399)

Antud põlle vahepitsi kasutatakse kaunistuselemendina kleidi nr 2 rinnaesisel, seljal ja puusajoonel (vt sele 58,59, lk 66), mustriskeem asub lk 43 , sele 32.

Lisa 3 Heegelpitside mustriskeemid

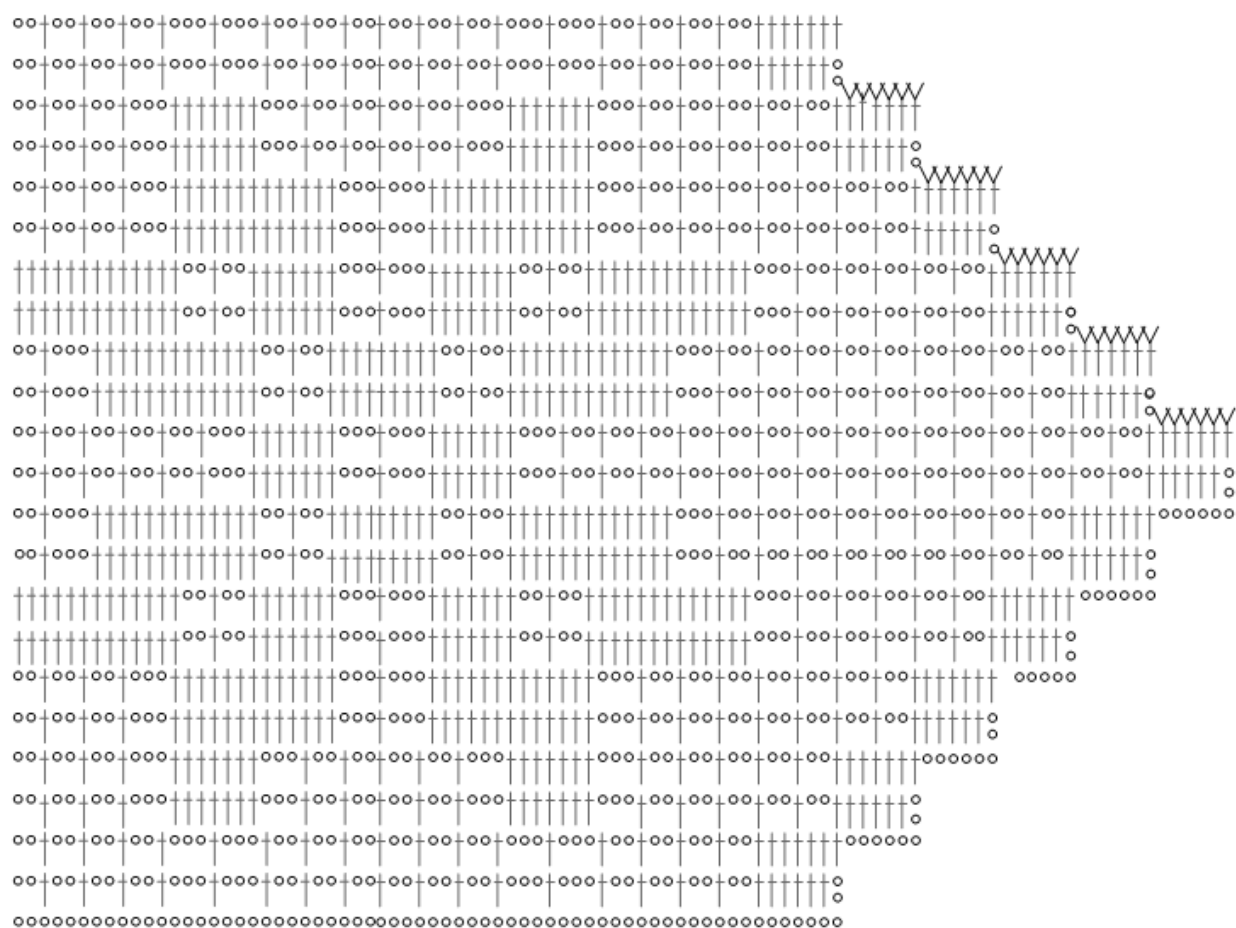
Sele 28: Põll nr 1 ääre pitsi mustriskeem

Sele 29: Põll nr 2 ääre pitsi mustriskeem

Sele 30: Põll nr 3 äärepitsi mustriskeem

lillemotiivile eelnev mustrikord

Sele 31: Põll nr 4 ääreprints mustriskeem

Sele 32: Põll nr 5 vahepitsi mustriskeem

Lisa 4 Kolleksiooni moejoonised ja materjalide näidised

Sele 33: Kleit nr 1 moejoonis

Sele 34: Kleit nr 2 moejoonis

Sele 35: Kleit nr 3 moejoonis

Sele 36: Kleit nr 4 moejoonis

Sele 37: Kleit nr 5 moejoonis

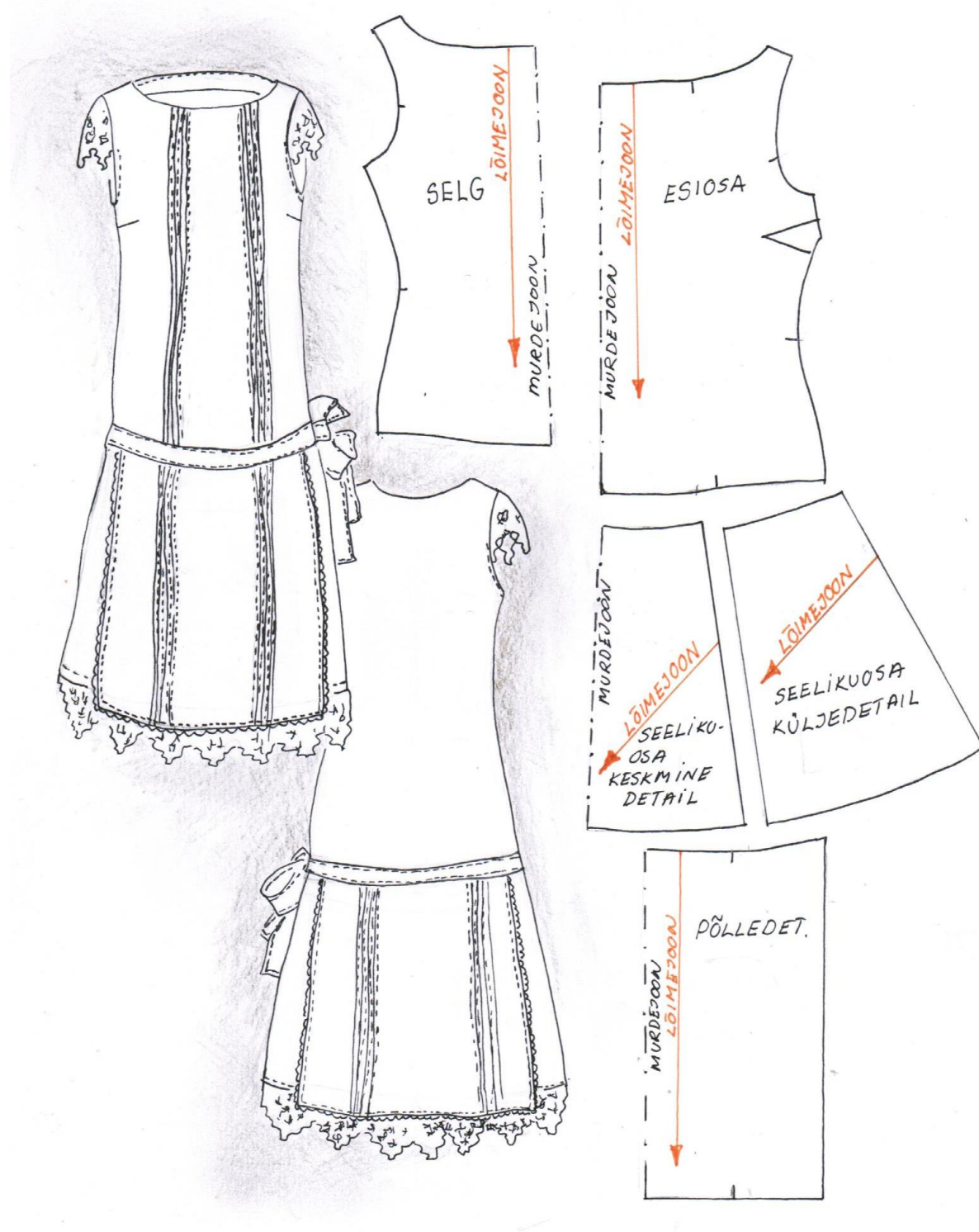
Sele 38: Kleit nr 6 moejoonis

Lisa 5 Kasutatud materjalid

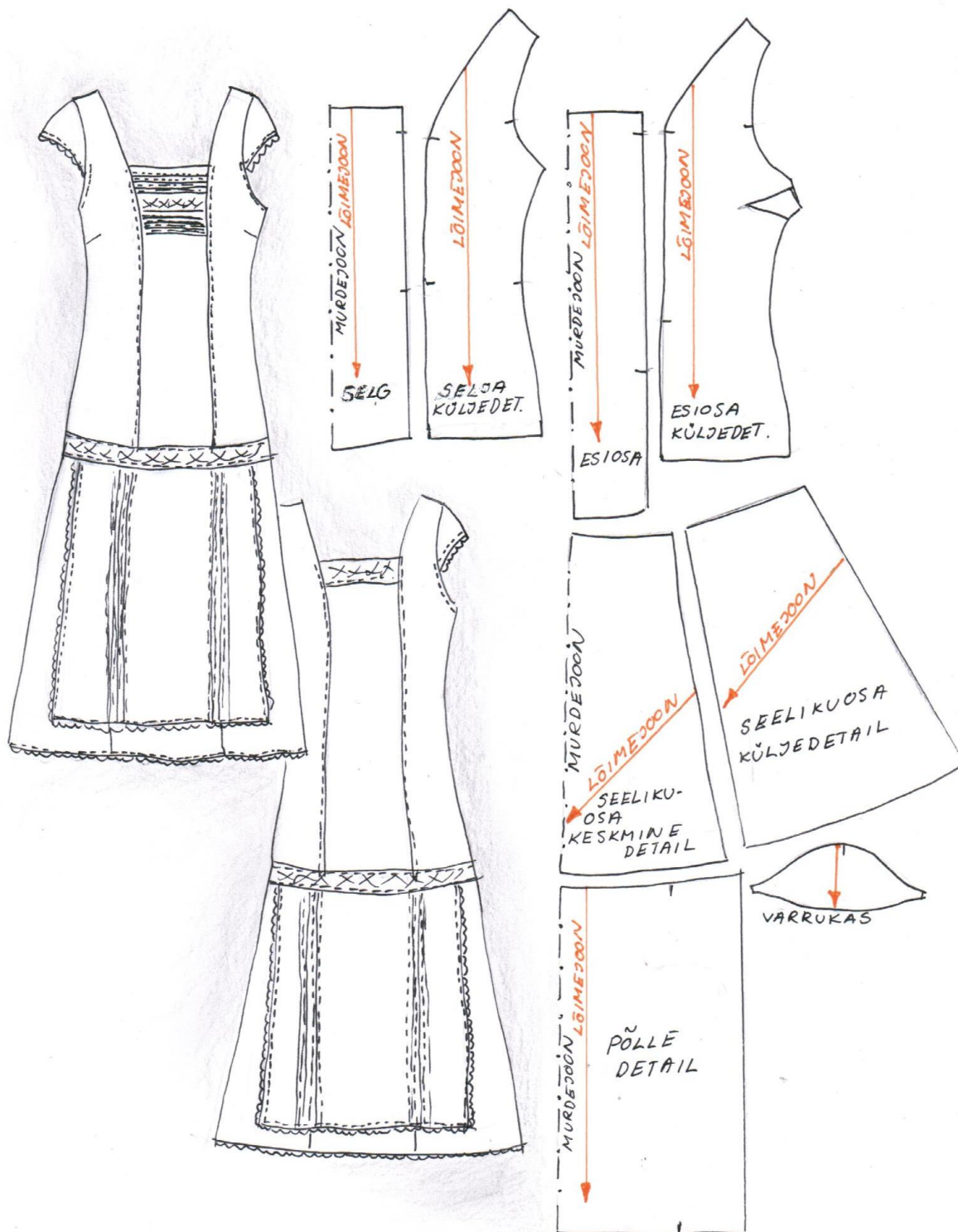

Sele 39: Kleitide õmblemiseks kasutatud linane kangas koos liimiriide, tugevdusribaga, kaunistamiseks kasutatud poepitside, kangaga kaetud nõõbiga ja heegeldamiseks kasutatud niidiga

Lisa nr 6 Kleitide tööjoonised ja lõigete skeemid

Sele 40: Kleit nr 1 tööjoonis ja lõikeskeemid

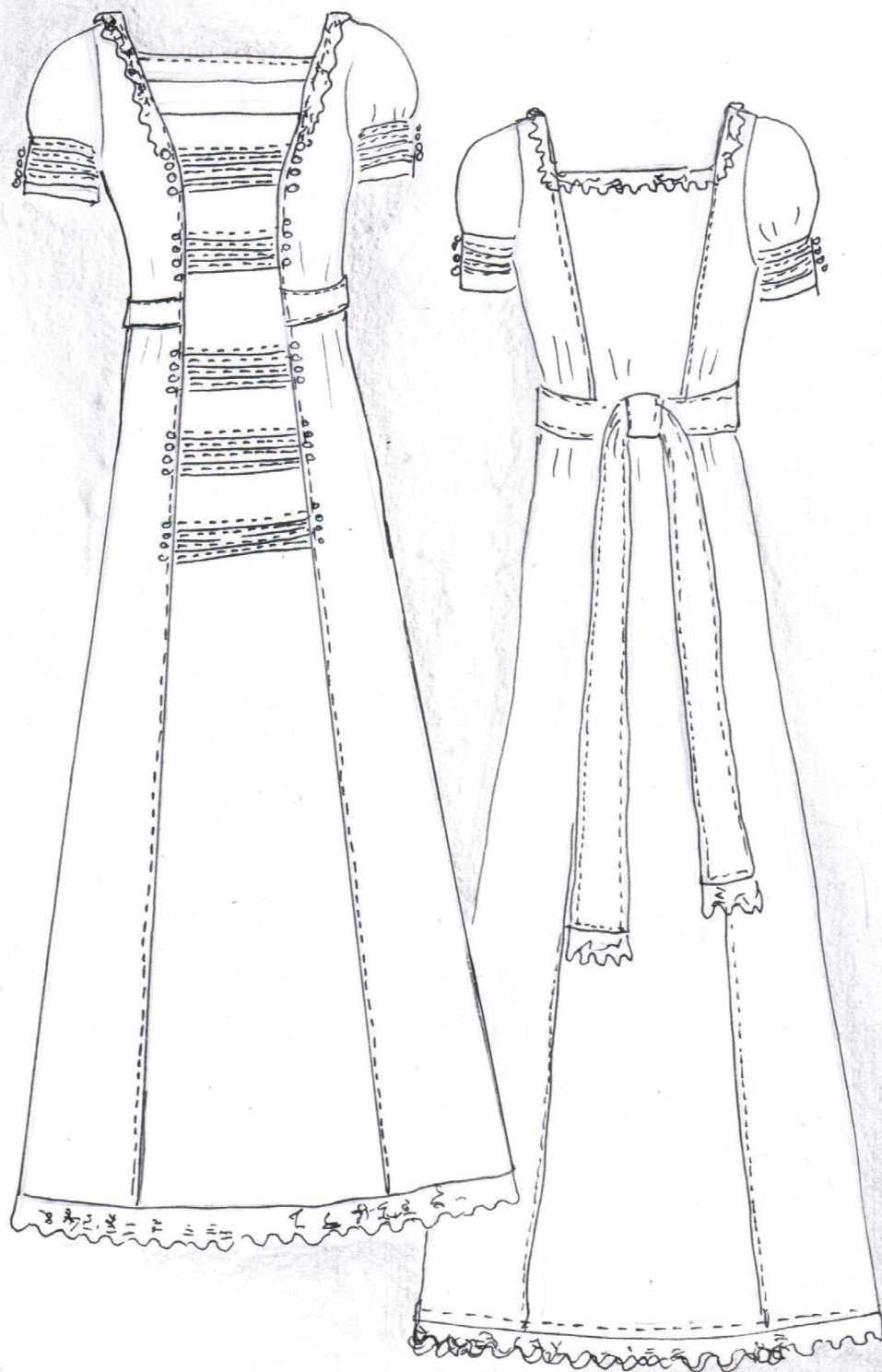
Sele 41: Kleit nr 2 tööjoonised ja lõikeskeemid

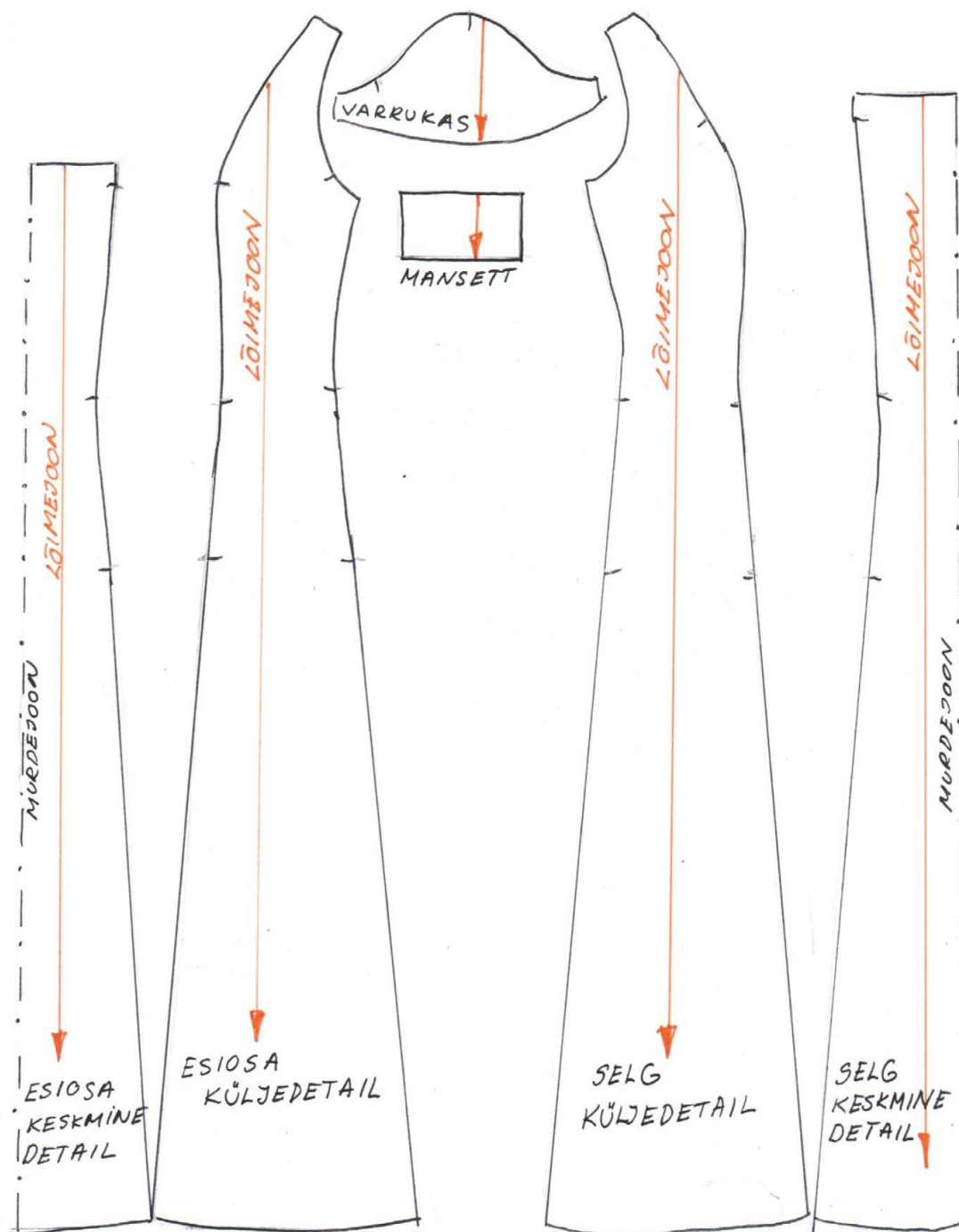
Sele 42: Kleit nr 3 tööjoonised ja lõikeskeemid

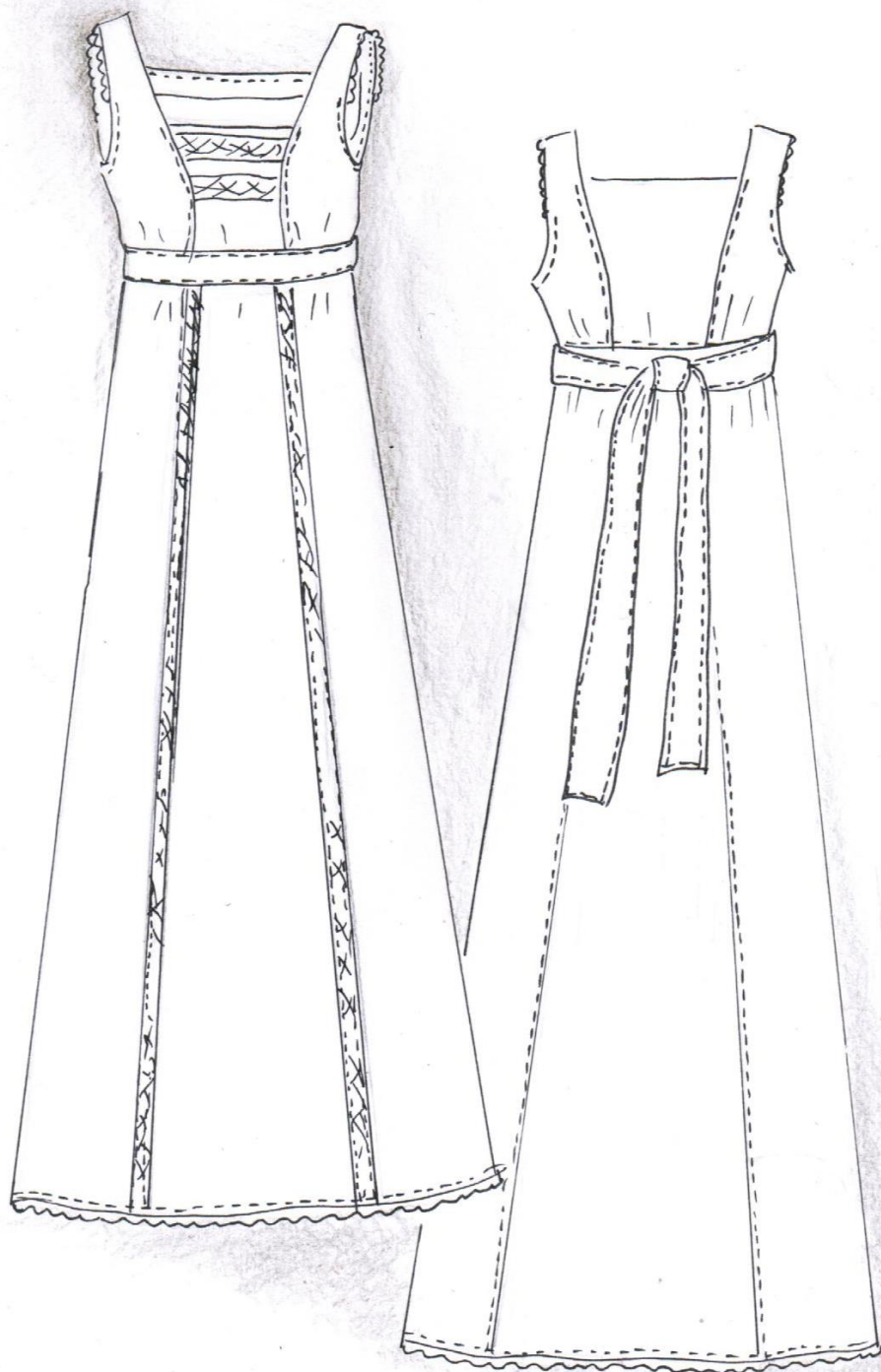
Sele 43: Kleit nr 4 tööjoonised ja lõikeskeemid

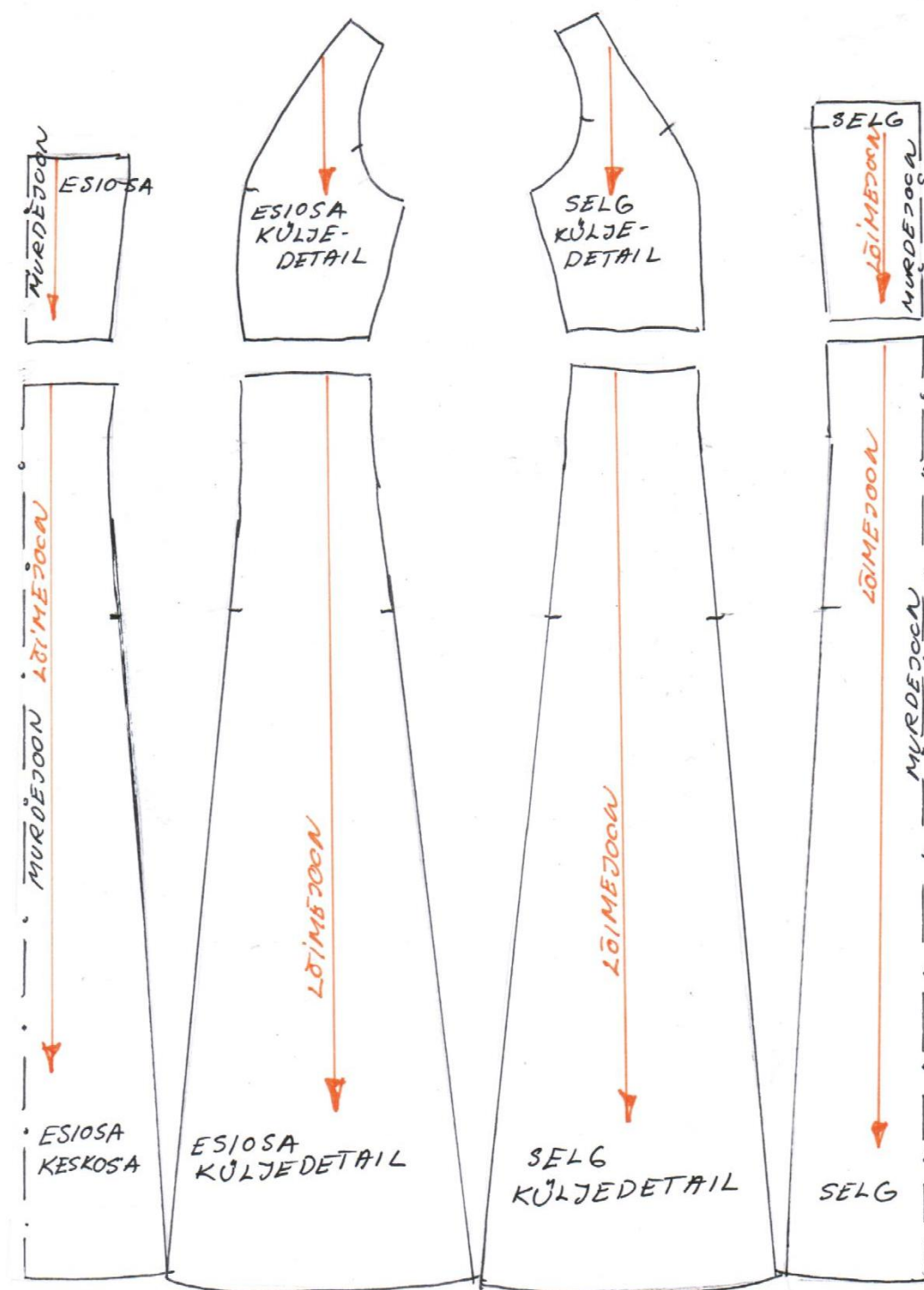
Sele 44/a: Kleit nr 5 tööjoonis

Sele 44/b: Kleit nr 5 lõikeskeemid

Sele 45/a: Kleit nr 6 tööjoonis

Sele 45/b: Kleit nr 6 lõikeskeemid

Lisa 7 Fotod kollektsiooni valmimisest

Fotode autor Siiri Nõmmsalu

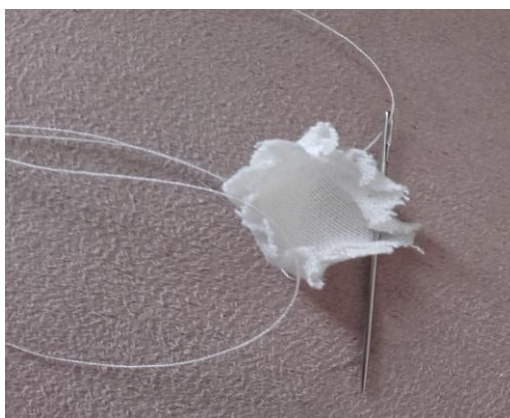
Sele 46: Kleitide kangas ja pitsid.

Sele 47/a,b: Mannekeenile kleidi detailide proovimine.

Sele 48/a,b: Eelnevalt liimiriidega töödeldud kangast nõõpide katteks ketaste välja stantsimine.

Sele 49: Et kangas kindlalt tooriku ümber püsiks, tuli serva õmmelda krookniit.

Sele 50: Kangaga kaetud nõõbi pealmine osa matriitsi sees.

Sele 51: Nööbi kangaga kaetud osale asetatakse kannaosa ja teine matriitsi pool.

Sele 52: Seejärel surutakse kaks poolt kokku, keerates aparaati varrest päripäeva.

Sele 53: Valmis nööbid.

Lisa 8 fotod kollektsioonist

Fotode autor Sandra Urvaste, pildistatud Kappide Majamuuseumis

Sele 54: Kleit nr 1 külgvaates

Sele 55: Kleidi nr 1 heegeldatud varrukad

Sele 56: Kleidi nr 2 heegeldatud äärepits

Sele 57: Kleit nr 2

Sele 58: Kleit nr 2 lähivaates

Sele 59: Kleidi nr 2 heegeldaatud vahepits rinnal

Sele 60: Kleidi nr 3 heegeldatud vahepits puusal

Sele 61: kleit nr 3

Sele 62: Kleit nr 3 nööpide ja nöörioltidega kaunistatud esiosa ja varrukas

Sele 63: Kleit nr 3 heegeldatud äärepits

Sele 64: Kleit nr 4

Sele 65: Kleit nr 4 esiosa

Sele 66: Kleit nr 4 alläär ja tagumine pool

Sele 67: Kleid nr 5

Sele 68: Kleit nr 5 esiosa ja kaelus

Sele 69: Kleid nr 5 küljelt

Sele 70: Kleit nr 5 põllepaelad

Sele 71: Kleit nr 6

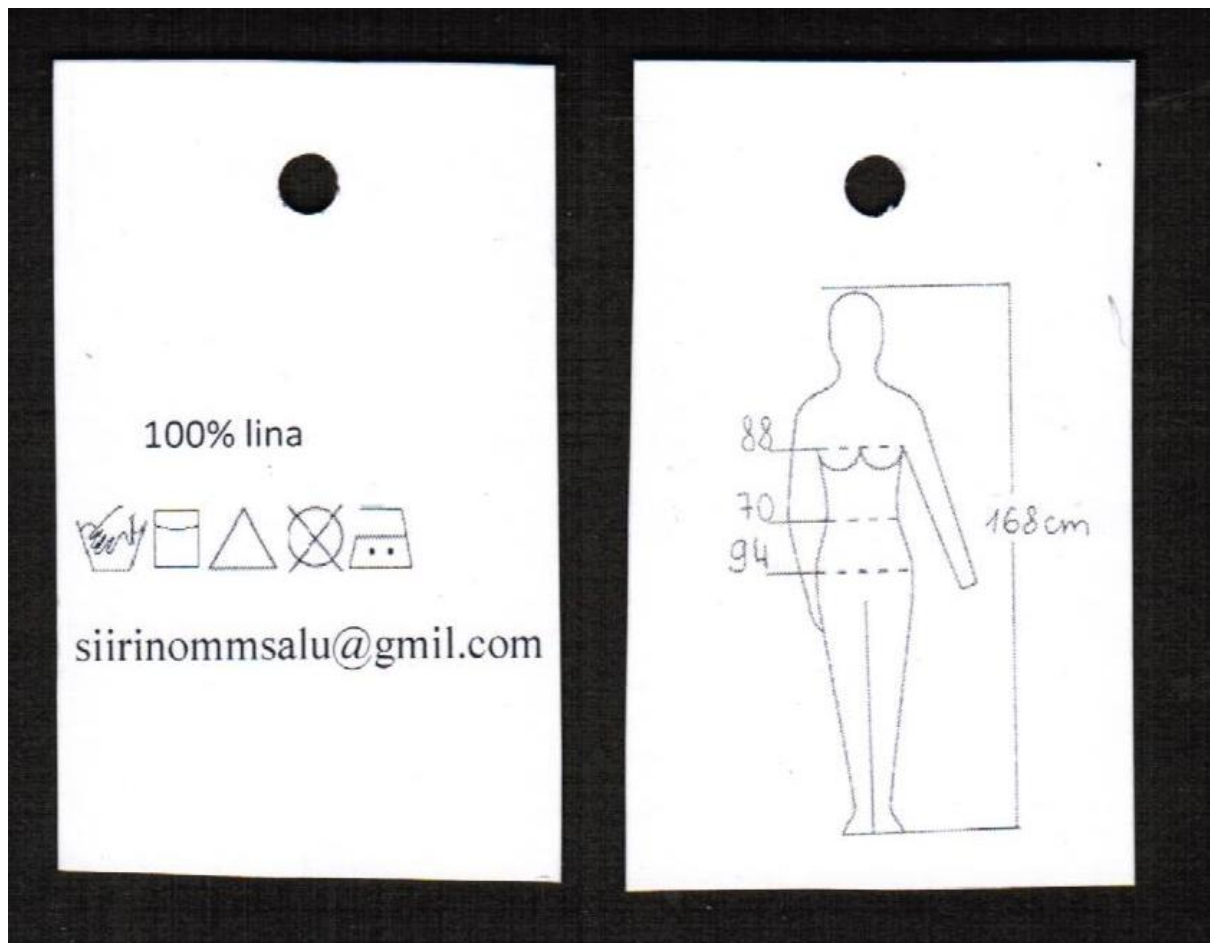

Sele 72: Kleit nr 6 tagant

Sele 73: Kleit nr 6 alläär

Lisa nr 9 Etikett

Sele 74: Kleitide juurde kuuluv etikett, millel on vajalikud põhimõõdud, kiuline koostis, hooldusmärgid ning valmistaja kontaktandmed

SUMMARY

THE APPEARANCE AND SPREAD OF CROCHET AS AN INNOVATIVE CRAFT SKILL IN ESTONIA AT THE END OF THE 19TH AND BEGINNING OF 20TH CENTURY.

COLLECTION OF DRESSES INSPIRED BY APRONS FROM HELME PARISH

This thesis continues the previous seminar paper „The Aprons from Helme Parish at the End of 19th and Beginning of 20th Century.” The aim of the survey was to find out what kind of role the aprons from Helme parish play and have played in women's clothing. As a result of this seminar paper, detailed technology of making the aprons is available for everyone interested.

One of the most widespread decorative elements of these aprons, preserved until today, is crochet lace. As a result of this seminar paper, pattern diagrams of crochet laces of the aprons from Helme Parish, preserved in the Estonian National Museum, have been drawn. After finishing the seminar paper, I decided to go on and study the spread of crochet as a new craft skill among Estonian country folk.

This thesis consists of two parts – a written survey and practical work. The main problem of the survey is too little information about the historical background of crochet as a craft skill. During the research I am trying to find answers to the following questions: How did Estonian country folk learn about crochet? How did the people of Helme Parish learn about crochet? Where did Estonian peasant women get necessary crochet materials? To find answers to research questions I studied the collections of towels and laces in the Museum of Viljandi and compared the crochet laces there to the laces of aprons from Helme Parish, preserved in the Estonian National Museum. I created the comparison table which lets us assume that home textiles could have been examples of making the laces of aprons from Helme Parish. In

addition to comparing textiles I studied previously published literature on laces and national costumes and the development of crafts at the end of 19th and beginning of 20th century .On the basis of literature and textiles, preserved in museums, it can be supposed that manors first brought crochet to country folk, including Helme Parish.In addition to craftsmen,working in manors,hawkers could have been the first introducers of new factory materials in distant land areas.

The practical part of the paper describes the process of making dresses. It explains the idea, describes the process of design and implementation, gives an overview of materials, explains chosen fashions and technologies. Practical work also has appendixes containing fashion designs,work designs with sewing patterns, pattern diagrams of laces, photos showing the process and ready-made dresses.

As a result of practical work, the collection of six dresses was made, inspired by the aprons from Helme Parish.The collection is based on materials ,fashions and decorative elements of the aprons from Helme Parish, giving them a new life in the form of dresses.

Practical work provided me with good experience how to create a collection, how to put the idea on the paper, find suitable materials, sewing patterns and technology .It was surprising that the biggest problem was finding materials. During the work I learned about different linen to find the best material for making dresses. I also acquired a new skill, covering button blanks with cloth.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Siiri Nõmmsalu

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

HEEGELDAMISE KUI UUENDUSLIKU KÄSITÖÖOSKUSE LEVIMINE EESTIS 19.

SAJANDI LÕPUS JA 20. SAJANDI ALGUSES

HELME PÕLLEDEST INSPIREERITUD KLEITIDE KOLLEKTSIOON

mille juhendajad on: Inna Raud ja Lee Reinula

reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Viljandis, **21.05.2016**